

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

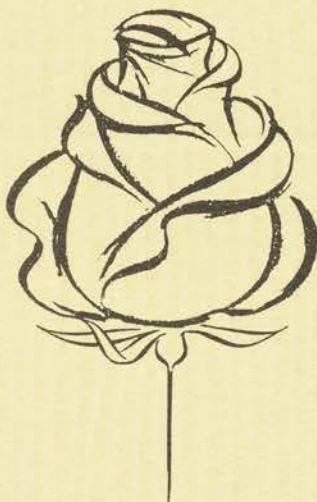
Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

OBJEKTIV

Nr. 85

September 1999

FILM

*- en
kompliment til Deres
fotokunnen...*

Danmarks Fotomuseum

Dansk Fotohistorisk Selskab

Det sammenklappelige kamera var i mange år et yndet stykke "legetøj" for mange avancerede amatører. Størstedelen af disse kameraer blev fremstillet i Tyskland. Denne model er fra firmaet Ernemann i Dresden.

INDHOLD

2

Wolfen

- filmfabrikken *Agfa* som bliver til Orwo

3. del

Lars Schönberg-Hemme

12

Det nationale Fotomuseum

- en "Diamant i svøb

Hans Berggreen & Henrik Dupont

18

Billedbasen

- lettere adgang til materialet i

Det Kongelige Bibliotek

Julie Fryd Johansen

22

Portræt af Natalie Zahle

- en restaureringsopgave

Karen Brynjolf

24

Fra top til tå

- billeder fra en fotoautomat

Birna Marianne Kleivan

26

Anmeldelser

31

Samlerdillen

Er gåden om glasbrevpresserne løst?

Eli Ponsaing

Bevaring af fotografika:

- centrallukkeren

Svend Frederiksen

En kameramekaniker

- besøg hos Henning Spindler

Gunni Jørgensen

39

Dit & Dat

Generalforsamlingen

"På nettet"

Anvisningssalgslisten

Møderækken

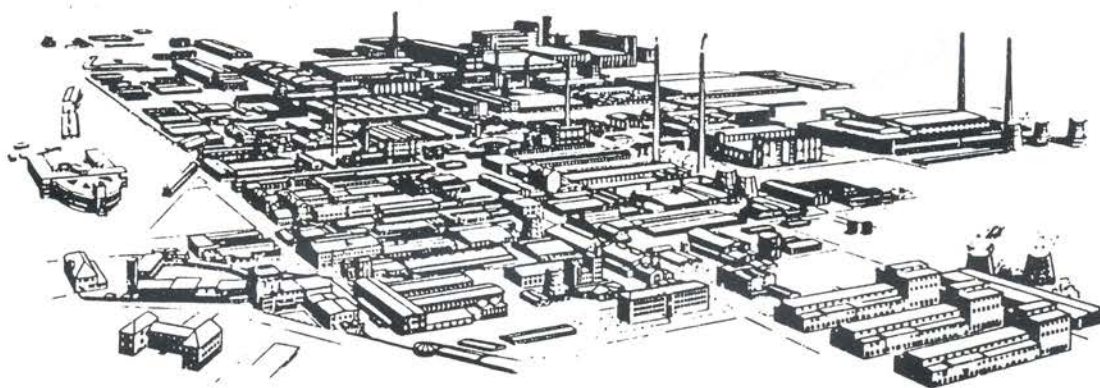
Layout & redaktion: Flemming Berendt

Wolfen

- filmfabrikken Agfa som bliver til Orwo 3. del

af Lars Schønberg-Hemme

I dette sidste afsnit om filmfabrikken Agfa i Wolfen, der i 1964 mod sin vilje må skifte navn til Orwo, får vi et skoleeksempel på forskellen mellem markedsøkonomi og planstyring. Selv om Agfa i Leverkusen i 1945 slet ikke kan producere film og Agfa i Wolfen er Europas største filmfabrik, ender det i 1990 med at være lige omvendt. Den kommunistiske styreform koster Orwo-fabrikken livet og kaste mange tusinde mennesker ud i arbejdsløshed. Men Agfa består - i Leverkusen.

"I de første år af tresserne er Wolfen som hidtil Europas største filmfabrik. Der er 14.500 ansatte deraf mere end 50% kvinder. 70% af produktionen eksporteres til 60 lande".

Navnene Orwo og Orwocolor bliver opfundet som varemærker for Agfafabrikken i Wolfen i 1952 og anmeldt i 1954. Det sker først i de to Tysklunde, men hurtigt derefter i de fleste lande der udgør et exportmarked for Agfa.

Varemærkerne bliver ikke brugt. De ligger klar til brug som en mulighed, som en flugtvej om man vil. En flugt fra de evige vanskeligheder med Agfafabrikken i Leverkusen, men også en flugt fra de interne vanskeligheder med russerne og især erhvervsministeriet i Berlin.

Inkarnationen af Agfa ligger i Wolfen I.G.Farbens arvtager ligger i Leverkusen

Når navnet Orwo ikke bliver brugt, hænger det naturligvis sammen med at driftsledelsen hos Agfa i Wolfen ikke har lyst til det. Den betragter Wolfenfabrikken som inkarnationen af Agfa, den oprindelige og dominerende del af en forgrenet koncern, som stedet hvor alle de epokegørende landvindinger inden for fotografiske film er blevet udtænkt og virkeliggjort, og som stedet hvor

størsteparten af filmproduktionen inden for koncernen finder sted. Den er naturligvis bekendt med at Agfafabrikken i Leverkusen, som tidligere kun har fremstillet fotopapir, er ved at bygge en filmfabrik. Det er imod den gamle arbejdsdeling fastsat af I.G.Farben. Og det gør ikke sagen mindre speget at »bagmanden« bag Agfa i Leverkusen og dens nye filmfabrik er kemikoncernen Bayer. Agfas fotopapirfabrik i Leverkusen er oprindelig en del af Bayer (som Bayer har startet op ved at købe Liesegangsfotopapirfabrik) og det er kun p.gr.a. af fusionen af bl.a. Bayer og Agfa i 1925 inden for I.G.Farben at fotopapirfabrikken er kommet til at hedde Agfa. I 1952 hvor reservenavnet Orwo opstår, må Bayer endnu et kort stykke tid gå på listesko med sine planer for Agfa. Som den største og vigtigste enkeltvirksomhed inden for det ved lov nedlagte I.G.Farben, må den passe på ikke at støde de engelske besættelsesmyndigheder ved at optræde alt for demonstrativt som en formindsket arvtager af I.G.Farben. Men det er koncernledelsen i Bayer der er den egentlige initiativtager til det nye vesttyske Agfa.

Den russiske tid

Helt anderledes i den russiske besættelseszone. Her er alle I.G.Farbens fabrikker blevet totalt adskilt og mange af dem nedlagt eller omstillet til helt anden produktion. Det gælder ikke Agfa i Wolfen. Den er Europas største film- og fotokemikaliefabrik og fremstiller derudover adskillige andre produkter (især kunstfibre). Den udgør et gigantisk bygningskompleks som ikke er let at splitte op i selvstændige enheder. Det sker i alt fald ikke. Som beskrevet i 2.del (Objektiv nr.84) styrer russerne fabrikken frem til nytår 1953. I deres tid ønskes produktionen fremmet mest muligt af hensyn til filmforsyningen af Sovjetunionen og af hensyn til indtjeningen af vestlig valuta - begge dele som en del af krigsskadeserstatningen til Sovjetunionen.

Bayer kupper sig til Agfa-navnet

Som beskrevet i 1.del (Objektiv nr.82) kupper Agfa i Leverkusen sig til rettighederne til Agfanavnet og andre Agfavaremærker. Kupper er det rigtige ord; for Leverkusen udnytter det faktum at der ikke findes noget varemærkedirektorat i DDR i 1952 og at det østtyske erhvervsministerium ikke mener det er nødvendigt med varemærker i en ideel verden som den SED er ved at bygge op. Desuden er Agfa af russerne blevet omdannet til en anden selskabsform og er dermed ikke det samme firma som tidligere. Det er i korte ord forklaringen på at Agfa i Leverkusen i løbet af ganske få år står som den eneste retmæssige indehaver af Agfanavnet i det meste af verden - bortset fra i de socialistiske lande. Når Agfa i Wolfen alligevel i mange år endnu producerer alle deres film og fotokemikalier under navnet Agfa, hænger det sammen med produktionsforholdene i efterkrigstidens Europa. Kapaciteten i Wolfen er enorm og kvaliteten er i top. Filmfabrikken i Leverkusen er under opbygning i halvtredserne og kan på ingen måde leve op til efterspørgslen. Men p.gr.a. de mange vundne retssager rundt omkring i verden, er det den der sidder på rettighederne til navnet. Og det udnytter den på den måde at den forlanger af Agfa Wolfen at sidde på hele distributionen af alle varer der bærer navnet Agfa - og også får det gennemført ved skriftlige overenskomster ved flere lejligheder op gennem halvtredserne med de nølende og modstræbende folk fra Wolfen og de lige så kyniske og forretningsmæssige embedsmænd fra det østtyske erhvervsministerium (afdeling DIA, Deutsche Innen- und Außenhandel Chemie).

Agfa i Wolfen har intet forhandlernet i den vestlige og den tredje verden (med enkelte undtagelser). I den russiske tid forsøges udenomsexport gennem de såkaldte »tæppehandlere«. Men det standses effektivt i 1953, ikke kun p.gr.a. Leverkusens indsigelser, men også fordi fabriksledelsen i Wolfen nødig vil have deres gode film betragtet som 2.klasses lavprisvarer.

Agfa i Wolfen bliver et offer for den kolde krig

Den kolde krig bliver ikke nedtrappet i halvtredserne. Og i DDR ser det særlig slemt ud. Den nye stat bliver ikke anerkendt som selvstændigt land ude i den store verden. Nogle lande går så vidt at de heller ikke anerkender varemærkeanmeldelser fra virksomheder eller personer i DDR. Det gælder Danmark, Sverige, Island, Italien, Tyrkiet, Israel, og Japan. Her har vi endnu en forklaring på at leverancerne af Agfaprodukter direkte fra Wolfen til Danmark ophører definitivt i 1954 (jvf.slutningen af 1.del). Situationen i DDR på denne tid er generelt meget dårlig. Selv om de mange virksomheder gør deres bedste for at give medarbejderne det indtryk at de er med til at bestemme og at overskuddet af deres arbejde ikke fordeles til nogle aktionærer, men bruges til gavn for folket, rejser folk i hobetal mod vest. I Østberlin kommer det direkte til oprør i 1953. Det bliver slået hårdt ned og endnu flere rejser til Forbundsrepublikken. I løbet af 12 år bliver det til 3,5 mio mennesker (fraregnet de 10% der vender tilbage). DDR bliver drænet for en meget stor del af sin veluddannede befolkning inden den østtyske regering bekvemmer sig til at sætte proppen i spunshullet. Det sker i 1961.

Mange medarbejdere hos Agfa hører til dem der flytter. Det gælder også højtlonnede folk i ledende stillinger. Prisen er at forlade hjemegn, ejendom, familie, venner, og gode kolleger. Sådan som forholdene er i halvtredserne kan man ikke bare flytte. Man kan let risikere at blive tilbageholdt og modtage en dom på op til ét års fængsel. Det gælder om at komme ind i Østberlin uden at ligne en flygtning. Derfra er det kun et spørgsmål om at tage S-toget til Vestberlin. Men man kan ikke medtage noget af betydning. Alle andre steder i DDR er grænsen til Vesttyskland spærret af pigtråd med udsigtstårne.

Personlige kontakter over grænsen

Trods den kolde krig og den meget forskellige politiske skoling af befolkningerne i Øst- og Vesttyskland, trods det stadigt dårligere klima mellem Wolfen og Leverkusen, bevarer en meget stor del af de faglige medarbejdere i Wolfen personlig kontakt med gode kolleger hos Agfa/Bayer i Leverkusen og München. Det gælder kolleger/venner de har haft fra før delingen og det gælder dem der er flyttet senere. På Agfas fabrikker i Vesttyskland arbejder i slutningen af halvtredserne mere end 1000 tidligere Wolfenfolk, bl.a. den danske kemiingeniør Hans F. Nissen har fortalt om det fænomen ved et foredrag han har holdt i Dansk Fotohistorisk Selskab i sept. 1982. Han har spillet en betydelig rolle i tilblivelsen af Agfacolor og arbejdet på fabrikken i Wolfen fra 1934. Men selv om han har sluttet hos Agfa i 1945, bliver han ved med at have forbindelse til sine tidligere kolleger i både øst og vest.

Den særlige korpsånd der hersker hos medarbejderne på tværs af sektorgrænserne mere end 10 år efter oprettelsen af DDR føles nok stærkest i øst, og den er efter historiske analyser af den økonomiske og faglige udvikling i Wolfen en indirekte årsag til at fabrikken ikke for længst har gjort noget ved sin akilleshæl, råstofforsyningen.

Agfacolor CT18 og CN17

Efter at muren i Berlin er bygget i 1961 bliver borgerne i DDR. Men selv om forholdet mellem Øst- og Vesttyskland allerede i en hel del år har været kølet ned og vanskeliggjort samarbejde virksomheder imellem over sektorgrænserne, bliver det nu helt håbløst. For ledelsen i Agfa Wolfen er det nu umuligt at bevare illusionen af at Agfa er en stor familie. Hos Agfa Leverkusen har det tilsyneladende ikke været sådan på noget tidspunkt efter krigen. Men i 1961 er det nu kommet så vidt med filmfabrikken at man kan se enden på det nødvendige samarbejde med Agfa Wolfen om filmleverancer. Man kan snart selv. 1957 er i denne forbindelse et skelsættende år; for da sender Agfa Leverkusen sine første farvefilm fra egen fabrik på markedet, lysbilledefilmen Agfacolor CT18 og negativfilmen Agfacolor CN17. De er opbygget på nøjagtig samme måde som de hidtidige Agfacolorfilm fra Wolfen og ved hjælp af tidligere medarbejdere fra Wolfen som har arbejdet intenst på det nye Agfalaboratorium sammen med Bayers teknikere i gennem 5 år på at skabe disse to film.

Som alle ved, der er gamle nok til at have oplevet Agfacolor CT18 i de første år efter fremkomsten, er der tale om en forbløffende god film, hurtigere (50 ISO) end den hidtidige Agfacolor, men med de samme beherskede og meget naturtro farver, Agfas kendemærke overfor Kodachromes stærke plakatarver. I teknisk henseende er Agfachrome CT18 langt bedre end konkurrenterne på det danske marked dengang, Ferraniacolor, Anchochrome, og Kodak Ektachrome, men ikke helt så god med hensyn til opløsningsevne som Kodachrome. Uden særligt måleudstyr er det nu svært at konstatere nogen forskel. Den evige kappestrid mellem disse to, som er blevet indledt ved begge films fremkomst i 1936, fortsætter nu i Agfacolors nye fase.

Principaftale og varemærkeoverenskomst

Den sidste principaftale af vareoverenskomsten mellem Agfa Wolfen og Agfa Leverkusen underskrives i marts 1956.

De har en femårig løbetid, men kan opsiges med ét års varsel af begge parter. Som tidligere er den ene af parterne reelt ikke Agfa, men Bayers direktion. Denne gang er det blot åbenlyst; for på dette tidspunkt er Agfa Leverkusen blevet et datterselskab af Bayer (100% af aktierne okt. 1952). Principaftalen fornyes i 1960 med løbetid til 31. marts 1964.

Begge kontrakter har mange formål og dækker over forsyningsmæssige interesser fra begge sider. For Wolfen er det en nødvendighed at sikre sig cellit og gelatine. Ingen af delene fremstilles i DDR i den fornødne kvalitet.

Det gør de kun i USA, Storbritanien, og i forbundsrepublikken (Dormagen). For Leverkusen er det nødvendigt at sikre sig tilstrækkeligt med film af høj kvalitet til at kunne forsyne det stærkt expanderende marked. For Leverkusen er der også modsatrettede hensyn. Wolfens import af cellit fra Bayer udgør 2/3 af hele produktionen. Men det er vigtigt at udforme kontrakten sådan at filmleverancerne fra Wolfen kan reguleres senere, specielt hvad angår farvefilm. Fremtiden tilhører farvefilm. Det er ingen af parterne i tvivl om, selv om næsten alle billeder på denne tid tages i sort/hvid. Leverkusen råder ikke over farvefilm. Men de ved at de gør det om kort tid. Hvad angår sort/hvidfilm er betænkkelighederne fra vestlig side

mindre. Ved hjælp af de gode film fra Wolfen er det lykkedes at skubbe både Perutz og Gevaert (Belgisk) næsten helt ud af det vesttyske marked, faktisk så effektivt at det giver anledning til en forespørgselsdebat i Forbundsdagen, hvor forbundsdagsmedlem Kahn-Ackermann maler fremtiden for den vesttyske fotoindustri op i meget sorte farver. Hensigten med hans aktion har uden tvivl været at forhindre underskrivelsen af Agfa-Agfaaftalerne.

Bayer får eneret på forhandlernet

Det lyder så enkelt at sige at der indgås en aftale efter lange og vanskelige forhandlinger. Men det er ikke enkelt. Hvad angår de to Agfafabrikker har de helt klart deres interesser at varetage hver især. Specielt for Leverkusens vedkommende er det åbenbart at de ikke bekymrer sig om begge fabrikkers trivsel, men betragter Wolfen som en nødvendig leverandør og en konkurrent. Men Leverkusen kan ikke agere frit. Moderselskabet Bayer har exportinteresser at varetage som i nogen grad går på tværs af fotofabrikkens. Dertil kommer den særlige sektorregulering mellem besættelseszonerne, som sætter begrænsninger op for den frie vareudveksling, og endelig er der den politiske stemning i Vesttyskland, som i høj grad er med til at bremse ellers ganske fornuftsbetonede arrangementer hen over jerntæppet. Det stærkeste kort Leverkusen har på hånden er de mange vundne retssager om retten til navnet. Med det kan de tvinge Wolfen til at acceptere Leverkusen som eneforhandler af Agfaprodukter i den vestlige verden, og med andre ord gøre Wolfen til underleverandør. I 1956 er det i praksis allerede sket - med én væsentlig undtagelse, nemlig det vesttyske grossistfirma Kurt Thümer. Dette firma har siden 1951 handlet direkte med Wolfen, og det er i høj grad dette firma der har været medvirkende til at en række konkurrerende mærker, der ellers har haft en opblomstring efter krigen, igen bliver fortrængt fra det vesttyske marked. For Leverkusen er det magtpåliggende at få Kurt Thümer ud af billedet, og i den forbindelse koncentrerer de sig om Agfacolor, som de vil have absolut eneret på med øjeblikkelig virkning. Men de vil have aftalen udformet sådan at de får en reguleringsret også for de sort/hvide materialer, så de på længere sigt kan lukke helt af for Agfaprodukter til Kurt Thümer. Det er også magtpåliggende for Leverkusen at få eneforhandlingen af Agfaprodukter i den tredje verden, og op igennem halvtredserne indledes der

en krig på sagførere mellem de to fabrikker i en række lande, særlig bemærkelsesværdig og indædt i Ægypten og Indien. Men på dette område giver Leverkusen køb, ikke formelt, men reelt. Og det kommer til at betyde at der i en række lande, f.ex. Indien, bliver to forhandlernet med hvert sit Agfasortiment i de sidste år af halvtredserne og frem til 1964.

Særlige kompetanceproblemer i Wolfen

For forhandlerne i Wolfen er situationen endnu vanskeligere og mere kompleks. Den allerstørste vanskelighed består i at driftsledelsen i Wolfen slet ikke kan få lov at forhandle. I DDR har staten monopol på al udenrigshandel og i Wolfens tilfælde varetages interesserne af især fire instanser: 1. Erhvervsministeriet (kun i de første år) (Selbmann), 2. Ministeriet for Kemisk Industri (professor Winkler), 3. Ministeriet for Udenrigshandel (Gregor og dr.Eckloff), og 4. Centralkomiteen for SED (afd.for industri). Uanset den formelt opbyggede centraladministration og de ligeledes formelt opbyggede demokratiske organer, betragtes SED som den førende kraft i samfundet med nærmest ubegrænsede magtbeføjelser. To af SEDs kæpheste er planstyring af erhvervslivet og statsmonopol på udenrigshandel. Under alle omstændigheder er det utænkeligt at forestille sig en aftale mellem Wolfen og Leverkusen som ikke fra det første forberedende skridt er godkendt af Centralkomiteen. Wolfens forhandlere skal med andre ord ikke forhandle med sin modpart, men med diverse ministerier og det ledende parti i sin egen stat. Og når dertil kommer at den østtyske centraladministration er endog meget bureaukratisk, kan man let forestille sig alle de vanskeligheder og misforståelser der kan opstå.

Centralkomiteen og Agfa Wolfen har ikke samme interesser

I Centralkomiteen er man udmærket klar over problemet med varemærket (de tabte retssager ved vestlige domstole); men man har ingen forståelse for at Wolfen vil klamre sig til navnet Agfa. Det er ikke muligt at forklare komiteens forhandlere at navnet Agfa er en af forudsætningerne for et stort salg af fabrikkens produkter.

Komiteen har til hensigt slet ikke at føre forhandlinger med Leverkusen og i stedet koncentrere sig om markedet i de socialistiske lande og i den tredje verden. Navnet spiller i den forbindelse ingen rolle.

Det der alligevel overbeviser Centralkomiteens folk om at det er nødvendigt med en kontrakt, er råstofforsyningen, cellit og gelatine. Uden disse stoffer ingen råfilm til de østtyske filmstudier. Det har muligvis også gjort indtryk på komiteen at salget af Agfafilm til det vesttyske marked alene er oppe på mere end 10 mio m² om året med deraf følgende indtjening i vestlig valuta.

Strategi for en ny tilværelse

Alle disse utrolige vanskeligheder for Wolfen både før og under kontraktforhandlingerne med Leverkusen (de bryder sammen 3 gange) overbeviser driftsledelsen om at uanset resultatet må den have en strategi klar for hvordan Wolfen kan overleve uden kontrakt og eventuelt under et andet varemærke. Og denne strategi bliver faktisk udarbejdet 5 måneder efter forhandlingernes afslutning og lagt i direktørens skuffe til brug i sandsynligt dårligere tider. Den går ud på at knytte et nyt forhandlernet af selvstændige firmaer i alskens lande til sig i forbindelse med et navneskifte og en stadig kvalitetsstigning.

Principperne for samarbejdet 1956-64

Principaftalen bliver indgået 19. april 1956:

1. Begge sider giver hinanden tilladelse til at bruge Agfavaremærket på alle fotografiske artikler. 2. Begge sider tillader kvalitetskontrol af modparten i de lande hvor der er forhandlere for begge fabrikker. 3. Salget af produkter fra begge fabrikker sker i udlandet gennem fælles agentur.

Aftalen betragtes ved offentliggørelsen på begge sider af grænsen som en sejr for Wolfen. Men Leverkusen har opnået det de vil, en de facto anerkendelse af deres forhandlernet som det eneste Agfaforhandlernet (med visse undtagelser). Og aftalen giver dem reguleringsmuligheder, som med lidt held med tiden helt kan eliminere Wolfen fra de vestlige markeder.

Det samme er Wolfen fuldstændig klar over. De ved at de nu arbejder på lånt tid, en tid de må udnytte til at opbygge en råstofforsyning af den fornødne kvalitet i DDR og til at forbedre deres produkter så meget at de kan konkurrere med Leverkusen på kvaliteten under et andet navn.

Treårsplan for egen råstofforsyning

SEDs politbureau beslutter sig i 1958 for en treårsplan for opbygning af en cellit- og

gelatineindustri i DDR. Det bliver samtidig besluttet ikke at provokere den gældende aftale med Agfa Leverkusen på nogen måde før den østtyske filmindustri er så stærk og forsyningssikker at den kan opslå sig som Europas eneheriker på området. Det mål regner politbureauet med at nå efter 5 år, i 1963. Hvad provokationer angår, kommer det ikke til at gå helt så glat som planlagt. Det hænger sammen med at Agfa Wolfen i 1960 forsøger at sælge et parti film uden om systemet under navnet Orwo. Bayer reagerer ved at holde leverancerne af cellit til Wolfen tilbage. Men problemet løses ret hurtigt ved forhandlingsbordet, og principaftalen forlænges til 1964. Orwo findes ikke længere på markedet. Men debuten har været der.

I de første år af tresserne er Wolfen som hidtil Europas største filmfabrik. Der er 14.500 ansatte, deraf mere end 50% kvinder. 70% af produktionen exporteres til 60 lande. Af DDRs samlede export fra den kemiske industri udgør Wolfens andel 14%.

Kvalitetsproblemer

Men alarmklokkerne er begyndt at ringe. Kvaliteten - især af Agfacolor - har siden slutningen af halvtredserne været for nedadgående. Fejlen kan især føres tilbage til gelatinen, ikke den gelatine der leveres som råstof fra Bayer, men den gelatine der gydes på filmene og som udviklingsafdelingen og kvalitetskontrollen på fabrikken er ansvarlig for. Og så ser vi endda bort fra den periode i 1960 hvor Bayer har lukket for råstoffer og hvor Wolfen har været henvist til gelatinefabrikken Calbe (DDR). Først i 1961 kommer antallet af videnskabelige medarbejdere op på samme antal som før krigen, nemlig 53. Men de samlede udgifter til forskning udgør kun 5% af hvad det brancheførende Kodak bruger. Med et sådant budget er det umuligt i det lange løb at følge med konkurrenterne, selv om enkelte videnskabelige medarbejdere på denne tid kan fejre triumfer og opnår bemærkelsesværdige forskningsresultater. Egentlig grundforskning dyrkes slet ikke mere i Wolfen, heller ikke i samarbejde med polytekniske læreanstalter eller universiteter.

Trods denne udvikling - som truer Agfas gode navn og rygte og rammer både Wolfen og Leverkusen - fortsættes samarbejdet. Leverkusen kan stadig ikke producere nok til at klare efterspørgslen. Men det er ikke længere sådan at

ORWO

-en kompliment til DERES fotokunnen.

ORWO er her! - ORWO er en ny film i alle de typer, som den krasse amatør og fotografen ønsker til individuelle optagelser af høj kvalitet og i sort/hvid eller farve.

ORWO er den mest sensationelle nyhed hos fotohandleren i lang tid - simpelthen filmen i verdensklasse, den film, som hurtigt vil blive Deres favorit, fordi den giver Dem endnu mere fremragende resultater af Deres fotooptagelser. De kan trykke sig ORWO næste gang De køber film, - det bli'r den, De forlanger hver gang. Billederne på den første rulle vil overbevise Dem om, at Deres optagelser på ORWO-film er det bedste, De endnu har set....

ORWO film fra Wolfenbütteler - et kvalitetsprodukt skabt af en virksomhed i verdensformat.

-en ny film i verdensklasse...

Teknikens vidunderlige fremskridt på fotografierings område har gjort det nemt at tage gode billeder. Optagetekniken er ikke svær, - det gode resultat afhænger udelukkende af filmmaterialet.

Prøv også De en ORWO-film til Deres sort/hvide eller farveoptagelser.

Det vil forhøje glæden over Deres vellykkede resultater, når De hører Deres venner udbryde:

HVOR er de gode

ORWO FILM

er svaret.....

filmmaterialer af ensartet, pålidelig kvalitet.
- det nye navn i verdensklasse.

-det nye navn i verdensklasse.....

ORIGINAL WOLFEN

Samling: Danmarks Fotomuseum

ORWO FILM

55 ÅR

det nye navn i verdensklasse

Gennem 55 år har WOLFEN over hele verden været et kvalitetsmærke for film. Nu introduceres ORWO-film i Danmark. ORWO er for fotografer som for amatører - film i særklasse.

VEB FILMFABRIK WOLFEN - IMPORT DDR

ORWO FILM VESTERGADE 80 - ODENSE - TEL. (09) 12 23 41

IMPORT: A/S ORWO FILM - VESTERGADE 80 - ODENSE - TELEFON (09) 12 23 41

Danske eksempler på Orwo-reklamer fra 1960'erne.

selv kan producere dem. Det kan de godt nu - endda i en bedre, i hvert fald ikke svingende, kvalitet.

Instamatic og Rapid

I 1962 markedsfører Kodak Instamatic. I løbet af 2 år sælges 7,5 mio af dette kamera som lancerer en ny patentbeskyttet filmstandard til problemløs hurtigladning (kasette efter samme idé som en lydbåndkasette), et nyt miniatureformat, og en ny type kamera. Agfa Leverkusen tager kampen op med det samme og lancerer Rapid - og får en række førende europæiske og japanske fabrikker med på ideen.

Hvad gør Wolfen? Ingenting.

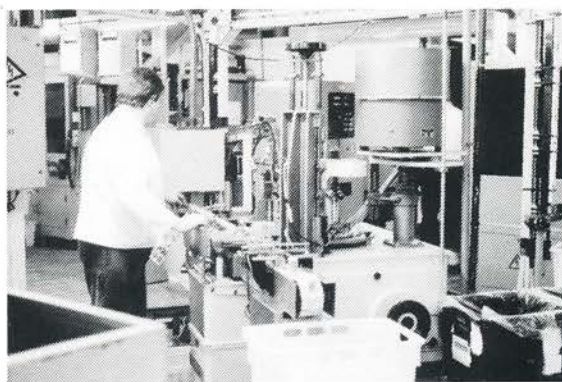
De store fusioner i Vesteuropa

Samtidig køber Agfa Leverkusen 50% af aktierne i Vesttysklands næststørste filmfabrik Perutz, München, og alle aktierne i gelatinefabrikken Koeppf & Söhne, Kiel. Begge firmaer bliver i 1964 inkorporeret i Agfa A/S. Samme år fusionerer Agfa med Gevaert (Antwerpen). Begge disse firmaer har ca. 12.000 ansatte og en årsomsætning på ca. 2 mia kr. Tilsammen bliver det nye Agfa-Gevaert Europas absolut største filmproducent, og har et potentiale og en dynamik der kan tage kampen op på det internationale marked i konkurrence med Kodak og Canon. Hvordan ser fremtiden for Agfa Wolfen ud i denne sammenhæng? Noget uklar og ikke lovende. Og én ting står helt klart nu efter dannelsen af Agfa-Gevaert: principaftalen kan ikke forlænges ud over udløbsdatoen 31.marts 1964. Agfa-Gevaert har simpelthen ikke fordel af den længere. Hvad varemærkeoverenskomsten angår omfatter den en anerkendelse fra Leverkusens side af Wolfens ret til Agfa-navnet i Comecon-landene. Wolfen kan altså fortsætte som Agfa i disse lande - og kun der.

Skiftedag - Agfa bliver til ORWO

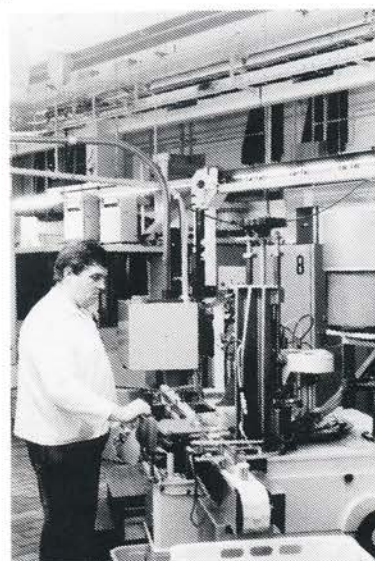
1.april 1964 skifter VEB Agfa navn til VEB Filmfabrik Wolfen. Samtidig ændres varemærket på det internationale marked til ORWO.

(Til det østeuropæiske marked leveres fortsat film med navnet Agfa til et stykke ind i 1965, hvor Wolfen beslutter sig for at sælge sine varemærkerettigheder til Leverkusen for 2 mio DM. Dermed afsluttes de sidste forhandlinger mellem de to fabrikker). De første film med navnet Orwo kommer ud af perforeringsmaskinen i kinofilmafdelingen 23.januar 1964 kl.14³⁰. Der skal

Et udsnit af fabriksproduktionen i begyndelsen af 1990'erne.

Samling: Ture Ibsen.

bygges lager op i god tid inden den skelsættende dag. Fabrikken holder stor fest 26.februar i teatret. Viceministerpræsident Willi Stoph holder festtalen og overbringer de hjerteligste lykønskninger fra ministerrådet og Walter Ulbricht. Han siger bl.a.: *»I dag findes knap nok en fotokemisk fabrik i hele verden med et så bredt og omfangsrigt sortiment af videnskabelige film og plader, optagelses- og kopieringsmaterialer til spillefilmproduktion i farve og sort/hvid, amatørmateriale i farve og sort/hvid, røntgen- og reprofilm, farvefotopapir, filtre og fotokemikalier, lydbånd, og meget mere, som Wolfen. Desuden spiller fremstillingen af kemiske fibre som dralon (wollpryla), perlon (dederon), og celluld en stor rolle.«* Han kommer ind på det glædelige i at filmfabrikken ikke længere, som i de første 35 år af sin historie, har sin skæbne knyttet til den tyske imperialisme. Det er arbejdernes og den videnskabelige, tekniske, og handelsmæssige intelligenses flid, dygtighed, og skaberkraft der har givet fabrikken dens verdensry. Men deres resultater er kommet en lille gruppe af udbyttende i form af de monopolkapitalistiske aktionærer i Agfa og I.G.Farben til gode. I de knap 20 år der er gået siden befrielsen er dristig forskerånd blevet forenet med skabende initiativer. Med direkte adresse til I.G.Farbens efterfølger i Leverkusen siger Willi Stoph: *»I dag kan disse herrer ikke engang drømme mere om igen at udøve kommando her i Wolfen. Aldrig vil det lykkes for dem at dreje historiens hjul tilbage.«*

Strategi for en ny tid

På mødet for den 5.samling af SEDs centralkomité i 1964 kommer Walter Ulbricht direkte ind på Filmfabrik Wolfens store betydning som eksportør af højforædlede varer som gør det muligt at betale DDRs store import: *»Som højtudviklet industristat med omfangsrigt importbehov af råstoffer, næringsmidler, halvfabrikata, og færdigvarer er DDR i afgørende grad henvist til stabile, længevarende mellemstatslige internationale handelsaftaler, d.v.s. til sikre export- og importmarkeder.«*

Orwo's omfattende program præsenteres på Leipzigermessene 1964 og der sættes ind med en reklamekampagne i 57 lande overalt i verden af hidtil uset omfang for et østeuropæisk produkt. Det drejer sig i først og fremmest om at skaffe autoriserede importører. Og det lykkes allerede i

På Leipzigermesserne blev Orwo's produkter markedsført med store armbevægelser.

Samling: Ture Ibsen

1964 at få 27 importører. I 1965 er tallet oppe på 39. Det bruges der ca 150 mio kr. på.

Der holdes allerede det første år to store importørkonferencer. Importørerne får i vid udstrækning finansieret deres udgifter til de nødvendige fremkaldeanstalter og laboratorier, ligesom der bliver ydet varekredit og lån til opbygning af forhandlernet i de enkelte lande. Det går faktisk både hurtigt og rigtig godt. Allerede i 1964 kan Orwo notere sig en omsætningsstigning i hårdvalutalandene på 29%.

Aldrig før har menneskeheden fotograferet så meget

Ingen har regnet med en så hurtig succes for det nye mærke, hverken Wolfen eller Leverkusen eller nogen andre inden for branchen. Fotografering oplever et boom i tresserne. Aldrig før har menneskeheden fotograferet så meget. Selv om de store producenter er meget store, kan der blive plads til en ny, hvis omstændighederne er de rette, en gammel hæderkronet fabrik, en effektiv markedsføring, en særlig sans for importørpleje, og et godt produkt. Wolfen rutter ikke ukritisk med pengene til opbygning af et forhandlernet. I Indien, hvor de i forvejen har et stort salg, sætter de voldsomt ind, og opnår i løbet af et par år en dominerende markedsandel - inden for farvefilm over 80%.

Orwo i Danmark

I Danmark, hvor der ikke sælges Wolfenprodukter i forvejen og hvor den officielle politiske holdning over for DDR er negativ (Danmark anerkender først DDR som stat 12.januar 1973), ofres ikke de helt store summer på en introduktion. Per Ask Nielsen har fortalt om det: Gregers Kirk (ham med telefonerne og vaskemaskinerne m.m.m.) får interesse for Orwo efter Leipziger messen og bliver dansk importør (Kirk Fotoimport). Importen kommer ikke i gang umiddelbart; for der er mange problemer med frigivelse af valuta og leverancer af film. De første Orwo-film kommer til Danmark via Sverige i 1965. Per Ask Nielsen er ansat hos Gregers Kirk indtil oktober 1965 og er flere gange i Wolfen i denne hektiske periode. Det som overbeviser Gregers Kirk men også Per Ask Nielsen om projektets bæreevne er fabrikkens gigantiske størrelse og de utrolig mange produkter. Det første katalog indeholder mere end 120 forskellige fotoprodukter. Der fremstilles flere reklamefilm på Nordisk Film til brug i biograferne og der opsættes en neonreklame til 800.000 kr. på Københavns Hovedbanegård. Desværre giver investeringerne ikke pote. Der er alt for mange reklamationer og mange partier må sendes retur til Wolfen. Orwo's farvefilm er ingen succes i Danmark. Det som duer - og som bliver fremhævet overalt hvor Orwo sælges i hele verden - er de sort/hvide film. De har en meget høj kvalitet og er bedre egnet til manipulation end andre fabrikaters film. Hvad angår kinofilm, bruger Nordisk Film i ret stor udstrækning Orwocolor. (Jeg kender ikke forklaringen på det; men måske har det noget at gøre med kemiingeniør Hans F.Nissen, som har opbygget og forestår Nordisk Films farvefremkaldeanstalt).

Selvforsyning med cellit og gelatine

En forklaring på Orwo's kvalitetsproblemer på farvefilmområdet i de første år er den store forskel på planlægning og virkelighed i DDR. De cellit- og gelatinefabrikker som er en forudsætning for en uafhængig og velkørende filmfabrik er ikke som planlagt blevet færdiggjort i 1959 og -60. Det lykkes først i efteråret 1964 (acetylcellulosefabrikken VEB Fotochemische Werke Eilenburg og gelatinefabrikken VEB Gelatinewerk Calbe). Hvad angår fotopapir produceres i Wolfen kun Orwocolor-papir. Men importørerne kan få andre former for fotopapir fra fabrikker i Wernigerode og Dresden.

Den gode tid for ORWO

Det lykkes Wolfen at overvinde sine værste kvalitetsproblemer. I en række lande er de i stand til at fastholde kunderne og endda yderligere udvide markedet. Men det gælder ikke på farvefilmområdet, hvor de må notere sig en tilbagegang. I nogle af de kræsne importlande som f.ex. Danmark og Holland glider Orwocolor helt ud af markedet allerede i 1966. Orwocolor negativfilm og den lidt senere introducerede lysbilledefilm (1968) kommer aldrig helt på højde med de tilsvarende produkter fra Agfa og Kodak. Og dertil kommer at der trods mere end 30 udviklingsprogrammer for tidsrummet 1964-70 ikke udvikles nye typer. Man kører kun videre med det hidtidige program, som dybest set er blevet til før og under krigen. Det skal ikke forstås sådan at der f.ex. ikke kommer hurtigere film (Orwochrome opnår i 1984 at komme op på 160 ISO i sin hurtigste version) eller andre nødvendige tilpasninger til markedet, f.ex. videobånd. Men det sker på basis af den velkendte og gennemprøvede teknologi. Her er der tale om en afgrundsdyb forskel til konkurrenterne i den vestlige verden.

Det er lige før man kan sige at det ville have været bedst for ORWO om det havde mødt lidt større modstand i starten. Men det oplever en temmelig stor succes i årene fra 1964-70. Og da tilbageslaget kommer, står fabrikken med et forældet sortiment.

Fusionerne i DDR - kombinatorne

På dette tidspunkt går det op for magthaverne i DDR at de mange ønsker om fusioner og koncentrationer som Wolfen har fremført for at kunne konkurrere på lige fod, har en mening, og den store fusionsbølge - i DDR hedder det kombinator - går i gang. Først samles den fotokemiske industri under en hat, ORWO (VEB Fotochemisches Kombinat Wolfen). Senere dannes et storkombinat, hvor også den fototekniske industri (kamerafabrikkerne i især Dresden og Carl Zeiss, Jena) kommer med. Både den lille og den store fusion kommer 10 år for sent, og hvad den store angår bliver den gennemført mod de enkelte fabrikkers vilje. Det kommer aldrig til at virke efter hensigten, d.v.s. som effektivisering og rationalisering til gavn for en større konkurrenceevne. Det sørger det særlige østtyske statsapparat for. (Se også Objektiv nr.79, artiklen Dresden 6.del). En sammenslutning med en eller flere filmfabrikker i andre Comecon-lande er

Wolfens store ønske i firserne. Men trods mange forsøg lykkes det aldrig at finde en partner.

Danske importører

I Danmark er der ikke rigtig basis for Orwo. Der er en beskedent import af nogle Orwo-produkter i det meste af perioden fra 1965 til 1999. Kirk Fotoimport stopper i 1970 p.gr.a. af Gregers Kirks sygdom og død. Firmaet Nutidens Film overtager og har importen i mange år. I slutfasen er Proff Color (Ture Ibsen) importør. Men ORWO er ingen succes i Danmark og heller ikke i andre vesteuropæiske lande.

Tiden efter den gode tid

Men alt er relativt. Orwo bliver ikke den succes det først tegner til. Men det overlever. Det bliver ved med at være en kæmpestor - omend noget forfalden - fabrik, med god afsætning i mange lande i den tredje verden og selvfølgelig i Østeuropa.

I den forbindelse er det værd at bemærke at Wolfen også tilbyder produkter der er meget ringe afsætning for og som af produktionsøkonomiske grunde ville glide ud af en vestlig fabriks sortiment. Det betyder noget for et importland at firmaet kan tilbyde alt, også de røntgenfilm til hospitalet som ikke er de mest gængse eller teknisk fotopapir til mikrofilmteknik, for bare at nævne noget. Mængden af produkter inden for det fotografiske område er imponerende. Der bliver ved med at være en meget stor medarbejderskare og firmaet gør meget ud af medarbejderplejen. Den linje der er lagt i fabrikkens første år fortsættes og der gøres meget for at binde personalet følelsesmæssigt til virksomheden, skabe engagement og trykthed.

Hvis der skal laves omrokninger af medarbejdere, forberedes det i god tid med undervisning og motivationsfremmende foranstaltninger. Der er nok ikke megen tvivl om at for den menige medarbejder har Wolfen været en god arbejdsplads. Den menige medarbejder er for mere end halvdelen vedkommende en kvinde. Ikke mindst i fabrikkens sidste tiår, i firserne, hvor omgangsformerne er ved at blive friere, kan man godt tale om en særlig kvindekultur i Wolfen. F.eks. har en af socialrådgiverne i den nærmeste større by Dessau oplyst at det røde mørke i de kæmpemæssige gyde-

haller og i mørkekamre har befodret en særlig intimitet. Kvinderne har lettere ved at betro deres glæder og sorger til hinanden, og det falder naturligt at røre ved hinanden - noget det ellers ikke gør i et område med god gammel luthersk moral.

Nedlæggelse og nedrivning

Murens fald og DDRs optagelse i forbundsrepublikken betyder som vi alle ved at Wolfen nedlægges. I midten af halvfemserne bliver det meste af den endda nedrevet. Filmfabrikken Wolfen eksisterer ikke mere. Jeg personligt har ingen problemer med at forestille mig den frustration der har grebet borgerne i de mange små huse rundt om fabrikken, da det går op for dem at deres og deres forældres og bedsteforældres arbejdsplads forsvinder næsten fra den ene dag til den anden. Borgmesteren forklarer på et stormøde Treuhands beslutning og tillidsmændene kommer med erklæringer. Men ingen råber op. Ingen kan fatte det. Og der er nok stadig mange der ikke rigtig kan fatte at deres arbejdsplads med 14.000 medarbejdere er forsvundet.

Tilbage er et museum over Filmfabrikken Wolfen, så alle kan rejse til byen og se hvordan det har været.

Kilder:

Günther Kadlubek:

Agfa, Geschichte eines deutschen Weltunternehmens von 1867 bis 1997 (PhotoDeal 1997).

Janis Schmelzer og Eberhard Stein:

Geschichte des VEB. Filmfabrik Wolfen (Verlag Tribüne Berlin 1969).

Rainer Karlsch:

Von Agfa zu ORWO (Vorstand der Filmfabrik Wolfen AG 1992).

Orwo Gesamtkatalog (VEB Fotochemisches Kombinat Wolfen 1984).

Orwo brochure med katalog og firmahistorie (1981).

Orwo Fotopapier brochure med vareprøver (VEB Fotopapierwerk Dresden).

Erik Nielsen:

Hvad blev der af dem? (egen udgivelse 1998).

Niels Bolbrinker og Kerstin Stutterheim:

Orwo original Wolfen, aus der Geschichte einer Fikmfabrik. (JSW Medien GmbH Berlin 1996). En videofilm.

Hans F.Nissen: Agfacolor (DFS 1982) båndoptagelse.

Desuden samtaler med tre af Dansk Fotohistorisk Selskabs medlemmer: **Ture Ibsen, Erik Nielsen, og Per Ask . ●**

Det nationale Fotomuseum

- en "Diamant" i svøb

af overassistent Hans Berggreen og forskningsbibliotekar Henrik Dupont

Med uforlignelig selvsikkerhed opbyggede mag.art. Bjørn Ochsner en af de fineste billedsamlinger i Europa. I en menneskealder indsamlede han i nært samarbejde med bl.a. Poul Ruggaard Porse fra Århus data på danske fotografer. De tusinder af håndskrevne kartotekskort var grundlaget for to-bindsværket "Fotografer i og fra Danmark til og med år 1920". Fotografiet er optaget få måneder før Ochsners død i 1989.

Foto: Flemming Berendt.

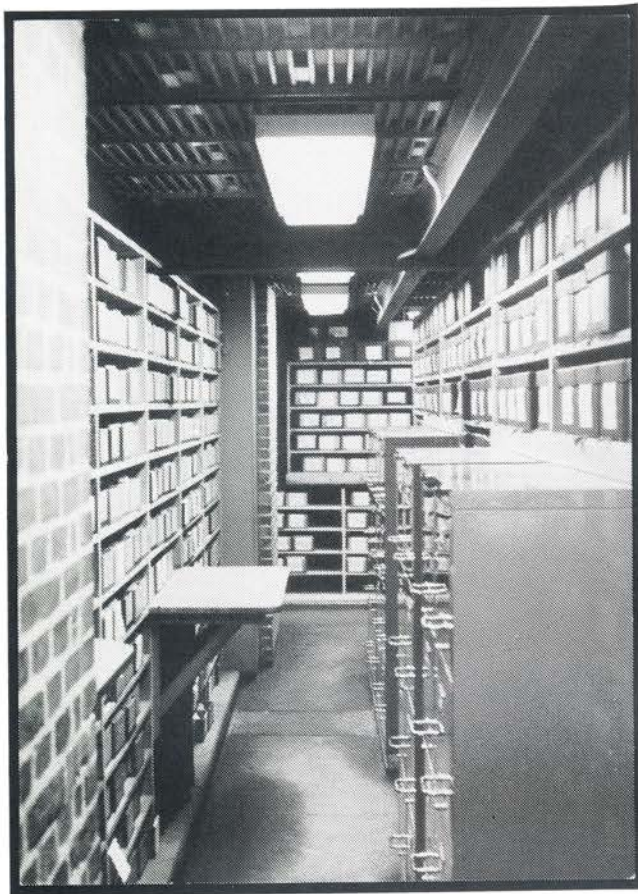
En forhistorie

Efter oprettelsen af Kort- og Billedafdelingen i 1902 og indflytningen i de nye lokaler 1906, hvor afdelingen fortsat befinder sig, blev samlingen mere systematisk opbygget. Accessionsprotokoller kan fortælle om de enkelte indkøb, gaver og pligtafleveringer. Afdelingen havde forskellige ledere op gennem årene indtil 1944, hvor mag.art. Bjørn Ochsner tiltrådte, med en halvtidsassistent som medhjælper. Det blev hurtigt klart for Ochsner, at der skulle en mere systematisk opbygning igang, fotografiet var blevet den helt dominerende billedform, men havde endnu ikke vundet større indpas i afdelingen. De grafiske portrætter, som udgjorde afdelingens fundament sammen med Müllers Pinakotek, skulle suppleres, så de i hvert tilfælde kunne dække det meste af den registrant over danske portrætter, som P.C.B. Westergård havde udfærdiget i trediverne. Ochsner besøgte museerne i Danmark og Slesvig for at finde interessante emner og samtidig vejlede ved behandlingen af billeder de pågældende steder. Han startede opkøb af fotografier, satte indsamlingskampagner igang og skrev til kendte personer for at udbede sig billeder af disse. Dermed kom samlingen ud blandt mange mennesker, blev kendt og også brugt. Ochsner

fik via gode kontakter også mulighed for at købe samlinger og enkeltbilleder af store udenlandske fotografer, så afdelingen blev en seværdighed også udenfor landets grænser. Accessionen nåede i slutningen af 1960'erne op på et årligt antal af ca. 60.000 stk., foruden større køb og gaver som hele fotografarkiver, der rummer flere hundrede tusinde billeder. I samme periode og på bl.a. Bjørn Ochsners initiativ oprettedes "Landsudvalget for indsamling af gamle Fotografier", hvori gennem mange tusinde billeder er indsamlet. I samme periode dannedes mange lokalhistoriske arkiver, således at der i dag er millioner af billeder gemt i disse arkiver. Efter dette summariske rids over afdelingens historie vil de kommende sider beskrive hvad der gemmer sig af billeder i samlingen.

Billedsamlingen

Samlingen består af en række hovedsamlinger og en lang række særsamlinger, der er udskilt af den ene eller anden grund. Samlingens primære sigte har, efter udskillelsen i 1835 af de kunstneriske blade til Kobberstiksamlingen, været portrætsamlingen, senere er topografien kommet til, ligesom

De trange pladsforhold, indviklede kuvertsystem har i mange år været en hæmsko for optimal betjening af billedafdelingens kunder. Foto: Per Rastén 1967.

de historiske blade og diverse-gruppen, som indeholder billeder, der ikke kan placeres i de øvrige hovedsamlinger. En skillelinie har således eksisteret mellem kunstneriske og dokumentariske billeder, en skillelinie der er svær at trække. I nyere tid er der oprettet en særlig samling, nemlig den fotohistoriske samling, der præcist skal dække den kunstneriske side af fotografien og derfor er opdelt efter fotografnavn.

De meget store samlinger gør, at overblikket over de enkelte delsamlinger er vanskeligt og dermed gør søgningen besværlig. Et helt grundlæggende særkende er måden billederne registreres på og hvorefter de kan søges. De enkelte billeder

katalogiseres ikke, men opdeles efter emne, derefter identificeres f.eks. et portræt og arkiveres i samlingen af portrætter alfabetisk efter kaldenavn, i andre samlinger efter topografisk sted eller efter det emneord der er tildelt det enkelte billede. Herefter kan billedet stort set kun findes på 1 måde; der føres ganske vist enkelte hjælperegistre, men de dækker kun meget små dele af samlingerne, f.eks. føres et kunstnerregister over grafiske kunstnere. Mange informationer vil derfor aldrig genfindes på trods af at de findes i samlingerne. Billederne skal således søges direkte i afdelingen, ofte en tidskrævende proces, der med afdelingens placering og åbningstider gør samlingerne endnu mere eksklusive og svært benyttelige.

Hovedsamlingen

Hovedvedsamlingerne er fysisk delt efter billedets format, i oktav, kvart, folio og folio plus samt enkelte storfoliobilleder. I princippet fungerer oktavformatet som hovedregistrant, idet der altid vil være en oktavkuvert på den pågældende person, hvis der overhovedet findes billeder af pågældende i hovedsamlingerne. I oktavkuverterne findes ligeledes henvisninger til øvrige dele af samlingerne hvor sådanne er lavet.

Danske portrætter. Samlingen omfatter alle typer portrætter, grafiske blade, tegninger, fotografier etc. Portrætterne er delt i en endelig og en foreløbig række, afhængig af de data der er tilgængelige om den enkelte person, kvinder placeres under giftenavnet, ligesom en række placeringsregler gør samlingen ensartet. Henvisninger findes fra enkelte personer til gruppebilleder og til andre portrætter, hvor den pågældende person forekommer. (portrætbilleder kan indeholde 3 personer). Samlingen omfatter ca. 700.000 enheder.

Udenlandske portrætter. Opdelingen svarer til den danske portrætsamling, dog er endelige og foreløbige blandet i et arkiv. Samlingen omfatter ca. 200.000 enheder.

Som en undergruppe af portrætsamlingerne er gruppebilleder udskilt og placeret efter den pågældende gruppes sammensætning, henvisninger vil ofte findes i den ordinære portrætsamling.

Topografiske samlinger. Disse samlinger er i første omgang delt i en dansk afdeling, en nordisk afdeling samt en afdeling for øvrige verden. Den danske afdeling er igen underdelt i København, Københavns Amt, det øvrige Danmark, Hertugdømmerne, Grønland, Færøerne og tidligere danske besiddelser. Indenfor hver af disse undergrupper er materialet alfabetisk opdelt efter stedsnavn og for større byer igen efter gadenavne.

Billederne er af meget forskellig karakter, igen er alle teknikker repræsenteret, motiverne kan være enkelte huse, oversigtsbilleder eller detailbilleder og interiører. Ofte vil der på disse billeder forekomme motiver udover det rent topografiske som f.eks. folkelig, biler etc. som derved bliver meget vanskelig at efterspore.

En særlig afdeling af de topografiske samlinger er postkortsamlingen. Disse er opdelt topografisk efter stort set samme retningslinier, postkort er det eneste materiale der er pligtatlevering af, ligesom der ofte modtages store samlinger som gaver, hvorfor der her ligger et meget stort kildemateriale. Ofte kan der findes billeder her som ikke vil optræde i de almindelige topografiske samlinger og specielt postkort før 1920 var ofte ægte fotografier, så kvaliteten af billederne er god.

Samlingen suppleres løbende gennem køb og gaver, men nyere udenlandsk topografi er ikke godt dækket ind, hvormod de gamle klassiske rejsesmål er meget fyldigt repræsenteret og det er absolut den ældre billedmasse der er mest interessant.

I dette smukke lokale foregår den første grovsortering af det indgåede materiale. Foto: Per Rastén 1967.

Størrelsen af disse samlinger er ca. 400.000, hvortil kommer op imod 1.000.000 postkort. Herudover kommer Historiske blade og Historiske plakater. Diverse gruppen. Opstået som en restgruppe af billeder der ikke kunne placeres efter de ordinære regler. Gruppen er underdelt i ca. 200 emnegrupper dækkende emner som hekse, arbejdsløse, landbrugsmaskiner, kunst og juleskikke mm. Samlingen omfatter i dag ca. 100.000 billeder.

Fotohistoriske blade. Samlingen opdelt i en tekniksamling, samt en afdeling for danske fotografer og en afdeling for udenlandske fotografer. Billederne er placeret efter den pågældende fotograf, med henvisninger fra portrætsamlingen. Billederne er specielt udvalgt som et repræsentativt udsnit af fotohistorien, mange billeder i de ordinære samlinger vil med tiden skulle overflyttes til denne afdeling, og samlingen er tænkt som grundstammen i det "Det nationale Fotomuseum" fra 1999. Ca. 50.000 billeder.

Albumsamlingen

En samling på godt 2.000 album af meget forskellig karakter og størrelse. De pågældende album er holdt samlet, dels af historiske grunde dels af registreringsmæssige grunde. En alfabetisk registrant er indgang til samlingen, men ofte er der kun et eller to indgangsord som f.eks. giverens navn, hvis det er et personligt fotoalbum eller et landenavn, hvis det er en gruppe topografiske billeder. Samlingen indeholder mange ældre albums med fremragende billeder, men er som det fremgår vanskelig tilgængelig. I alt ca. 300.000 billeder.

Ideen har været, at alle billeder med tiden skulle placeres i disse hovedsamlinger. En del billeder passer imidlertid ikke i denne opdeling og andre billeder er dele af så store samlin-

ger, at det ikke har været muligt at afse ressourcer til overflytning, hvorfor disse samlinger står i særlige grupper. De næste afsnit vil først behandle de særsamlinger, der ikke umiddelbart kan placeres i hovedsamlingerne.

Særsamlinger

Karen Blixen. Familie, omgangskreds m.m. Kan kun benyttes efter særskilt tilladelse. Billederne fuldt oplyste, ingen registranter. Niels Bohr. Ca. 700 aftryk fra familiealbums, ordnet kronologisk, kan kun benyttes efter særskilt tilladelse. Fossard. Album med skuespillere, dansere og musikere, kobberstik samlet af Francois Fossard.

Filmsamling. Samling på 63 film, primært med danske forfattere. Registrant i samlingen.

Teaterbilleder. Røde Kro Teater, ca. 4.000 billeder, scenebilleder, rollebilleder og portrætter fra Røde Kro Teatret 1929 til 1961, med registrant.

Damgaards teaterbilleder, en del af Damgaard-samlingen opstillet som særsamling, ordnet efter teater og efter stykkets navn samt kronologisk ordnet, med registrant.

Disse er oprindeligt tænkt splittet og overført til de almindelige hovedsamlinger, men fungerer i deres oprindelige udseende pga. manglende ressourcer.

Dagens Nyheder. Avisbilledarkiv, opbevaret i de originale emnegrupper og originale konvolutter. Opdelt i en portrætsamling (alfabetisk), en topografisk afdeling, der igen er underopdelt i Kbh, øvrige Danmark og Udlandet. 7 DN grup-

per (Biler, Film, Hær, Luftfart, Handelsflåde og Teater) og derudover 600 undergrupper som f.eks. jernbane, aprilsnar og afslapning. Billederne er fra perioden 1920 til 1960'erne. - Arkivet omfatter ca. 300.000 billeder, hvoraf portrætterne udgør halvdelen.

Aftenbladet. Avisbilledarkiv af samme karakter som DN, lidt mindre, opbygget i nummerkuverter med tilhørende alfabetisk register, der er under-opdelt i Dansk og Udenlandsk materiale og igen er disse underopdelt i sport og ikke sport (hvilket også indikerer at Aftenbladets arkiv er specielt anvendeligt inden for sport).

Gyldendal. En del af Gyldendals billedarkiv modtaget i 1977. Samlingen består af 272 kvartkasser opdelt dels efter emne, dels efter lande. Indholdet ikke nærmere registreret, nogle billeder er påført oplysninger, andre ikke, derfor svært at bruge. Materialet dækker 1900-tallet, primært efter 1930. Omfatter ca. 75.000 billeder.

Tyske pressebilleder. Større samling af pressebilleder, hovedsagelig tyske, beslaglagt efter 2. Verdenskrig. Emnemæssigt dækker den perioden 1930 til 1945, portrætter, historiske billeder, propaganda mm. Foreløbig er størstedelen grovsortet i portrætter, historiske begivenheder og div. ca. 200.000 billeder.

Mogens von Haven. Samling af ca. 20.000 presse- og reportagebilleder fra 1930'erne til 1980. Uordnet, primært dansk materiale.

Tidens Kvinder. Rester af bladets billedarkiv, delvist opdelt efter personer. Ca. 10.000 billeder.

Nationalmuseet. Større samling billeder modtaget 1989 fra Brede, ofte meget gode billeder, endnu helt uordnede, antallet er vanskeligt at sige, men skal tælles i titusinder. Grov oversigt haves.

Luftfotosamlinger

Består af flere forskellige firmaer og institutioners samlinger, Geodætisk Instituts historiske optagelser fra før 1945, lodoptagelser optaget i perioden 1922 til 1939 over dele af Danmark, dels originale glasplader, dels kontaktkopier af nyere nitratoptagelser samt mikrofilmede optagelser af de oprindelige kontaktkopier, registrering på kortblade med angivelse af hvert billedes ramme. I alt ca. 20.000 billeder.

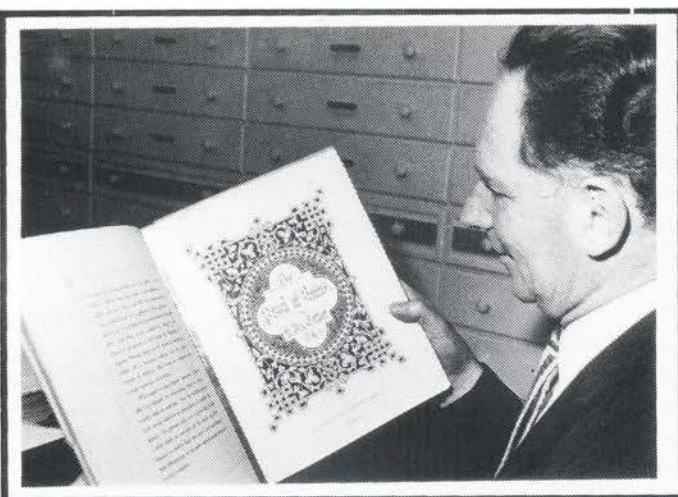
Sylvest-Jensen. Nyerhvervet samling på min. 4 mill. neg. og pos., optagelser fra hele landet. Billederne er primært skråoptagelser, taget fra 1934 til 1989, mange områder er optaget jævnlige gennem årene således at det er muligt at følge udviklingen. Indgang via oversigtskort og registerbøger.

Odense Luftfoto. Ca. 250.000 optagelser i pos. og neg., skråbilleder fra 1937 til 1960 af enkelte gårde og huse hovedsagelig Jylland og Fyn. Register kort med angivelse af områder hvor der er foretaget optagelse, ikke enkeltbillede-registrering.

Aalborg Luftfoto. Som Odense, dog er registret flyruter hvor optagelser har fundet sted.

Medlemmer af Dansk Fotohistorisk Selskab bliver grundigt orienteret af overassistent Hans Berggreen under et besøg i Kort- og Billedafdelingen.

Flemming Berendt med et af fotobibliotekets helt store klenodier: en udgave af Fox Talbots "The Pencil of Nature."

Nowico. Ca. 5.000 optagelser, hovedsagelig fra byområder, dele af byer og enkelte bygninger, alfabetisk registrant efter topografisk sted eller bestiller. Både positiver og negativer.

Aero-Expres. Som Nowico, ca. 5.000 optagelser, både pos og neg.

Aero-Dansk Luftfotografering. En del af denne samling er i uhyre dårlig stand, enkeltbilleder placeret i topografisk samling

Nordisk Luftfoto. Ca. 1.500 optagelser, negativer samlet, positive aftryk placeret i topografisk samling, ingen registrant.

Negativsamlinger

Udover bibliotekets eget negativarkiv (på ca. 300.000), der hovedsagelig består af negativer fra affotograferet materiale, samt enkelte mindre samlinger af originalnegativer, findes meget store fotografarkiver købt eller overdraget til biblioteket.

Det bliver for omfattende her at beskrive de øvrige samlinger detaljeret, en registrant over arkiverne findes, ligesom en oversigt over hvilke søgemuligheder der findes indenfor de enkelte arkiver er under udarbejdelse. Samlingerne udgør over 2 mill. negativer, selvsagt med meget blandede motiver, dog vil hovedparten være portrætter, men enkelte fotografer har specialiseret sig i f.eks. Industriefotografering (Carrebye), Folkeliv og motiver (Türck).

Generelt er indgangen til disse samlinger de bestillingsprotokoller, de enkelte fotografer har udarbejdet, oftest udarbejdet kronologisk/alfabetisk og ikke tænkt som et billedsøgningsredskab. Det medfører, at det ofte kun er bestillerens navn og ikke motivet der figurerer. Af protokollerne fremgår dog næsten altid dato.

Samlingerne er stort set alle i depot og oftest meget svært tilgængelige. Et par af samlingerne skal dog omtales nærmere her:

Carrebye. Atelieret specialiserede sig i opgaver for industri m.m., protokoller til dele af samlingen, i alt ca. 25.000 negativer.

Damgaard. Negativsamling fra Politikens fotograf Holger Damgaard, to afleveringer, en stor på 40.000 i varigt depot, ejes af Politiken; kopier fordelt i samlingerne bortset fra enkelte kasser uidentificeret materiale. En mindre samling købt gennem Elfelt-firmaet, hertil findes kopier der ikke er bestemt, ca. 2.000. Meget spændende billedmateriale dels pressefoto dels folkeliv.

Elfelt. Hoffotograf Peter Elfelts arkiv er købt i flere omgange, hans diverse arkiv fra 1890 til 1902 er købt af Billedsamlingen i 1970'erne, mens resten af arkivet op til 1965 er købt sammen med Københavns Bymuseum i starten af 1980'erne. Arkivet er i øjeblikket under restaurering i et særskilt projekt. Til arkivet, der indeholder mange folkelivsoptagelser og topografi udover de mere almindelige portrætoptagelser, findes detaljerede protokoller, dels alfabetiske dels kronologiske protokoller. De fleste af de første diverse billeder er kopieret og en del lagt på plads, mens den store masse kun foreligger som negativer. Der er lavet mikrofilmoptagelser af negativerne, således at disse kan ses i positiv mikrofilmudgave. Arkivet omfatter ca. 250.000 numre hvor der kan være flere negativer pr. nummer i de nyere optagelser.

Hauerslev. Arkivet er delt i flere dele, nogle negativer har tidligere været på Nationalmuseet, især folkeliv, skibsbilleder m.m. Dækker perioden 1897 til 1915, en af de førende fotografer i tiden. Kronologisk/alfabetiske protokoller i alt omkring 150.000 negativer.

Jens Juncker-Jensen. Arkivet omfatter billeder efter 1920, både kronologiske og alfabetiske registranter, et af de førende foto-atelierer, med dels mange portrætter, dels en række mere kunstneriske optagelser. Omfatter ca. 150.000 negativer.

Laurberg-Gad. To af de førende kvindelige fotografer. Kronologisk/alfabetisk protokol fra ca. 1915 til 1957. I alt ca. 75.000 optagelser.

Nissen, Rie. En af de mest anerkendte danske kvindelige fotografer, startede i 1930'erne. Arkivet har både alfabetiske og kronologiske registranter ca. 50.000 enheder.

Puk. Fotografen Birte Dauw Frederiksens arkiv, startede en ny tradition med fotografering i hjemmet (Det moderne børnefotografi), optagelser fra 1943 til 1980. Alfabetisk registrant, hovedsagelig portrætter og familiebilleder. Ca. 75.000 optagelser.

Robertson. Tysk fotograf emigreret til Danmark i midten af 1930'erne. Ca. 25.000 negativer, derudover en lang række aftryk, der er lagt i hovedsamlingerne.

Stender. Samling på ca. 35.000 negativer hovedsageligt topografiske motiver fra 1905 til 1935, negativer i alm. negativarkiv nykopier i topografisk samling.

Türck, Sven. Arkivet dækker perioden fra 1920 til 1954, en af de første fotografer der lavede et egentlig billedbureau. Arkivet omfatter ca. 70.000 negativer med tilhørende aftryk samlet i oversigtsmapper, mange spændende billeder både topografisk og folkelivsoptagelser såvel som reklameoptagelser.

Weg. Et af seneste arkiver modtaget på Det kongelige Bibliotek, også en af de førende fotografer helt op til 1980, kronologiske protokoller. Ca. 100.000 billeder.

Kartoteker

Der føres, som tidligere nævnt, enkelte hjælpekartoteker:

Emnekartotek. Nyere kartotek hvor der er henvisninger til portræt og topografisamling hvis særlig interessante motiver findes f.eks. brandbiler. Kartoteket henviser ikke til divsamlingen ligesom kartoteket stadig er meget beskedent.

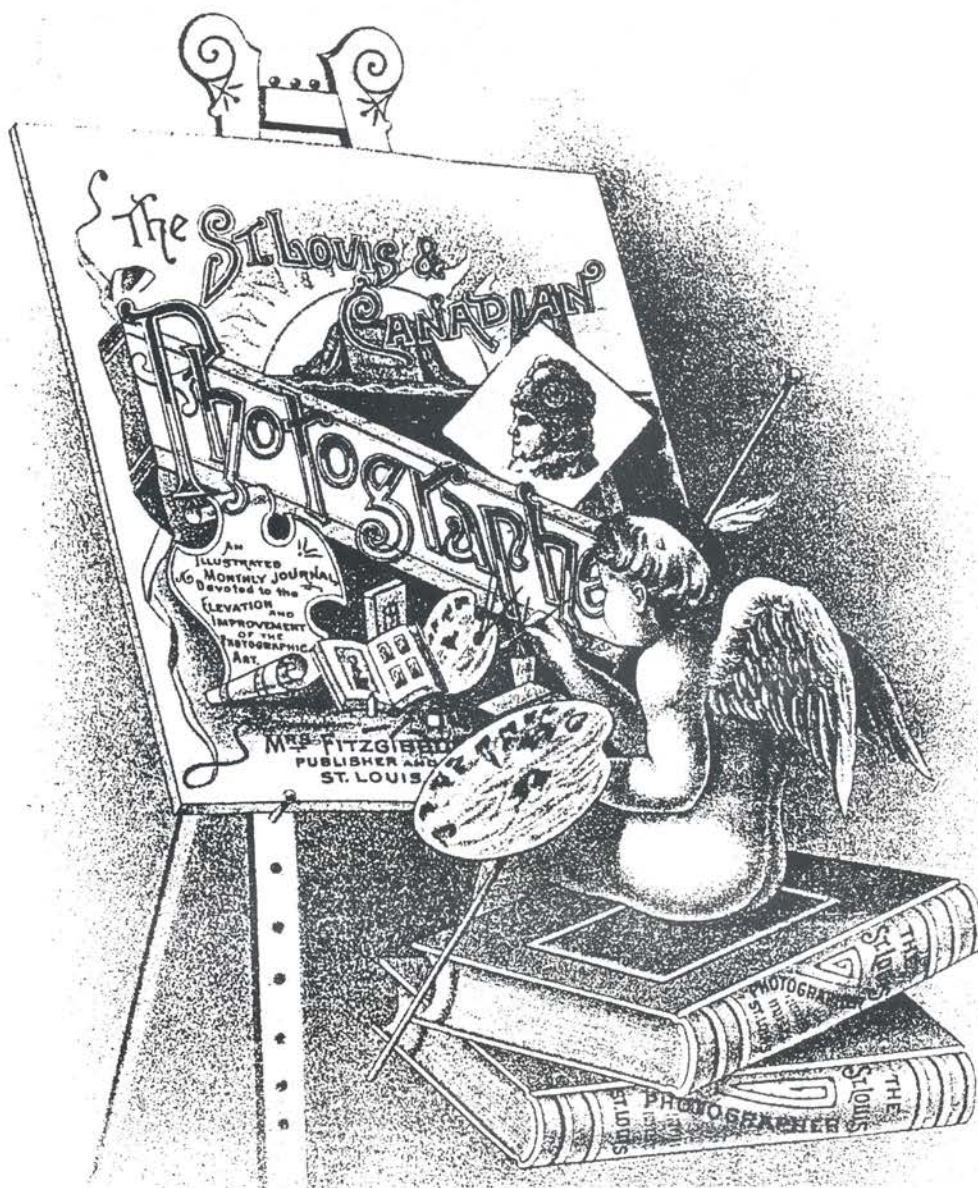
Albumkartotek. Alfabetisk registrant til Albumsamlingen. Enkelte ældre kartoteker over f.eks. Danske Prospekter, Kongelige Portrætter m.m. ajourføres ikke.

Fotografregistre. Oktavformatet i Fotohistoriske Blade fungerer som et kartotek over henholdsvis danske og udenlandske fotografer med avisudklip, udstillingsbrochurer m.m. Derudover findes to rækker fotografregistre, oprettet af Bjørn Ochsner, en fortegnelse over danske og udenlandske fotografer, dels med personaloplysninger dels med henvisninger til hvor i samlingen der findes værker af pågældende og endelig henvisninger til andre samlinger. Disse registranter skal koordineres og videreføres og ville være meget oplagte at lægge ind i tekstdatabase.

Fotobøger og tidsskrifter

Som supplement til de fotohistoriske blade og som håndbøger haves et meget stort bibliotek af fotolitteratur hvortil findes alfabetiske og systematiske registre.

Samlingens materialer udgøres, som det fremgår af de foregående sider, af meget forskelligartet materiale, dels forskelligt i karakter dels i registreringsmåden og niveaue. Næsten alle billeder er gengivelser i sort/hvid, farvebilleder findes

En smuk symboltegning på "fællesskabet" mellem maleriet og fotografiet.

primært som akvareller og grafik, dias og som eksempler i de fotohistoriske samlinger. Afdelingen har intet klimaanlæg, hvorfor man har været meget tilbageholdende med at erhverve farvefotos, ligesom samlingen primært er historisk og vi er endnu ikke nået op i farvebilleder, hvor der stadig ikke er copyright-rettigheder.

Samlingens materialer kan med ganske få undtagelser bese af alle og der kan, ligeledes med ganske få undtagelser, bestilles aftryk når de almindelige copyright-bestemmelser overholdes. Gengivelsen har hidtil kun fordret betaling af en fotografisk kopi og angivelse af Det kongelige Bibliotek som kilde.

Afslutning

Billedsamlingen har således udviklet sig fra et eksklusivt kobberstikkabinet til en samling der dels indeholder et fotohistorisk museum, et arkiv til studier indenfor lokalhistorie, slægtshistorie og andre historiske discipliner samt et billedbureau, der forsyner mange forskellige instanser med illustrationsmaterialer. Blandt de nyere kundegrupper er således tekniske forvaltninger og ingeniørfirmaer, der via luftfotos

eftersporer forurenede grunde. Alt i alt et meget blandet publikum med forskellige krav på at blive betjent. Samlingens fysiske rammer har ikke fulgt med udviklingen i samme grad; vi har ingen udstillingsfaciliteter og de mange billeder, trange pladsforhold og noget forældede søgemuligheder gør ekspeditionerne meget tidskrævende, hvilket der vil blive rådet bod på efter udvidelsen i 1998.

Litteratur & kilder:

- Birkelund, Palle: J. Wasserschlebe og Det kgl. Bibliotek. i: Fund og Forskning 1969 s.53-83.
 Fabritius, Albert: Det Kongelige Biblioteks Embedsmænd og Funktionærer 1653-1943. København 1943.
 Ochsner, Bjørn: Det kongelige Biblioteks Kort- og Billedafdeling. i: Fortid og Nutid, Bind 19, s.12-15. 1954.
 Ochsner, Bjørn: Det kongelige Biblioteks Kort- og Billedafdeling. i: Fortid og Nutid, Bind 24, s.123-133. 1969
 Det kongelige Biblioteks årsberetninger 1866-1947. Kgl. Bibl. Tryk. København 1990

Artiklen har været trykt i Magasin fra Det kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket 1,4.årg.nr.3,1989. ●

Billedbasen

- lettere adgang til materialet i Det Kongelige Biblioteks billedsamling

Af Julie Fryd Johansen

Fra Müllers Pinakotek:

Udsnit af Prospect af Ære Porten ved Admiralitetet, rejst af Admiralitetet i anledning af kronprins Frederik VI's og prinsesse Marie Frederikke af Hessens indtog i København efter deres bryllup i Gottorp, 1790. Koloreret kobberstik, 209x235 mm.

Kort og Billedafdelingen i Det Kongelige Bibliotek åbner den 15. september 1999 efter flere år med meget begrænset publikumsbetjening. Årsagen til den indskrænkede service skyldes bibliotekets store om- og tilbygning ud mod Havnefronten. Den sorte Diamant, som bygningen er kommet til at hedde, rummer alle de serviceforbedringer og moderne publikumsfaciliteter, som biblioteket har savnet i en årrække: store læsesale, restaurant, butik, koncert- og konferencsal, udstillingssale og ikke mindst centre for specialafdelingerne: Musikafdelingen, Orientalsk og Judaistisk afdeling, Håndskriftafdelingen og Kort og Billedafdelingen.

De ressourcer, vi fik frigjort ved den indskrænkede publikumsbetjening, har været anvendt til projekter, der har til formål at lette adgangen til afdelingens materialer, når vi igen åbner i fuldt omfang i september 1999. Det største af disse projekter, etableringen af billedbasen, er samtidig afdelingens første bidrag til det elektroniske bibliotek. Et andet projekt er udarbejdelsen af det elektroniske register over de personer, hvis billede findes i afdelingens portrætsamling. Det forventes færdigt til åbningen i september 1999. Endelig arbejder vi på en længe savnet registrant og guide til afdelingens mange forskellige samlinger af kort, fotografier, grafik mv., således at publikum selv kan danne sig et overblik over det kæmpemæssige materiale afdelingen stiller til publikums rådighed.

Billedbasen

Der er i sommeren 1999 ca. 50.000 søgbare billeder i Billedbasen.

Mængden af billeder i Kort- og Billedafdelingen er enorm (den anslås til ca. 11 mio.) og afdelingen vil gerne stille så stor en del af disse til rådighed for publikum som muligt. For at lette formidlingen og styrke bevaringen har afdelingen i de senere år udviklet og iværksat et skannings- og registreringsprojekt, hvis mål det er at tilgængeliggøre billeder på Internettet.

Man finder billederne ved at klikke på »Søgning i REX og billedbasen« efterfulgt af »Billedbasen« på Det kongelige Biblioteks hjemmeside (www.kb.dk). Det bringer en frem til den del af REX, bibliotekets on-line katalog, på Webben, hvor billederne er registreret. Søgningen foregår i REX, dvs. man kan lede på fotografens navn, på sted, på portrætteret person, på år etc. Resultatet af søgningen vises i en række poster, når man åbner en post vises de registrerede oplysninger og man kan klikke på »Vis billede« for at se det tilhørende skannede billede.

REX er i dag en forældet online katalog og biblioteket har derfor længe arbejdet på en fornyelse. Fra d. 1. marts 1999 tager biblioteket et nyt bibliotekssystem i brug og hele onlinekatalogen vil da være konverteret til det nye system. Søgning i Billedbasen kan derfor godt tage sig lidt anderledes, og forhåbentlig enklere, ud efter 1. marts, hvor

den nye REX 2000 tages i brug. Men den nye REX 2000 er stadig en web-baseret base, således om den nuværende billedbase er det.

Tilgængeliggørelse, bevaring og effektivisering

Billedbasen tilgængeliggør samlingerne på to måder, billederne vises frem, magasinet åbnes, og de publiceres i katalogform. Det har ikke været muligt at lave en trykt katalog over de mange billeder i samlingen, men den registrering af billederne, som skal til for at gøre de skannede billeder søgbare, er nu den længe savnede katalog.

Der ligger to hovedkriterier til grund for udvælgelse af materiale, som skannes. Først og fremmest bevaringshensynet. Det meget skrøbelige materiale skannes, for at så megen håndtering som muligt kan undgås. Ofte vil det være tilstrækkeligt at se billedet på skærmen til at afgøre, hvorvidt man har brug for en kopi eller ej. Med oplysningerne fra basen kan man gå direkte til filen (såfremt man ønsker en elektronisk kopi) eller negativ, uden at originalen har været håndteret. Materialet skånes på denne måde for fysisk slid og lyspåvirkningen nedsættes betydeligt.

Det andet kriterie er efterspørgslen på samlingerne. Hidtil har ekspedition i samlingerne foregået ved at afdelingens medarbejdere henter det ønskede materiale frem fra magasinerne og foreviser det til gæsten på læsesalen. Eftersom mange emner skal søges flere forskellige steder i samlingerne er det både langsommeligt, kompliceret og ressourcekrævende. Ved at lægge de mest efterspurgte dele af samlingen frem på Internettet har alle, uanset hvor de bor, mulighed for at undersøge, om vi har netop det motiv de leder efter. En søgning på nettet ophæver desuden den komplikation at tingene fysisk er placeret flere forskellige steder. Set fra gæstens side så undgås skuffelser og forgæves besøg i afdelingen og den elektroniske katalog vil på mange måder gøre besøg i afdelingen betydeligt mere effektive.

Hvad kan man finde i basen?

Müllers Pinakotek, »Pinacotheca Dano-Norvegica«, består af 4.401 kobberstik samlet af konferensråd F.A. Müller (1725-1795). Pinakoteket illustrerer Danmarks og Norges historie frem til 1794. Der er portrætter af kongelige, adelige, af gejstlige, kunstnere, litterære personer og kendte borgere. I samlingen er der desuden kort samt fremstillinger af land- og søslag, topografiske motiver, folkedragter, mindesmærker, dekorationer, fester, optog, begravelser mm. De grafiske blade, som oprindeligt var

samlet i 25 store foliantbind, er udført af samtidens bedste kobberstikkere som f. eks. Melchior Lorck (1526/27-1588), Albert Haelweg (ca. 1643-1673), familien Haas og J.F. Clemens (1748-1831).

Samlingen af Danske Historiske blade 1940/1945 består af 6.932 fotografier og andre billedgengivelser fra Danmarks Besættelse under Anden Verdenskrig. Denne, en af de første dele af Billedbasen, var færdig til præsentation ved højtideligholdelsen af 50-året for Danmarks befrielse.

Den topografiske samling rummer billeder af danske og udenlandske bygninger, byer og steder ordnet efter stednavn. Gruppen København er meget efterspurgt, den er derfor på vej ind i Billedbasen. Fotografier udgør den største del, men der findes også en lang række grafiske blade af lokaliteter fra byen. De er ordnet alfabetisk efter (gade-) navn. Hele den Københavnske topografi er skannet, i alt knap 50.000 billeder, 17.500 af disse er nu søgbare, dvs. fra A til Ho i alfabetet.

Danske Portrætter vil ikke blive tilgængeliggjort på Internettet i almindelighed. Men enkelte personer, som er offentligt kendt og meget anvendt, kan allerede nu ses i Billedbasen. Det gælder digteren H. C. Andersen og komponisterne Carl Nielsen og Immanuel Rued Langgaard. Afdelingen arbejder for tiden på en registrant over alle portrætterede personer i samlingen. Denne tekst registrant vil blive lagt ud på nettet, således at man før et evt. besøg i afdelingen vil kunne konstatere om der findes et billede af den person man leder efter.

Det Nationale Fotomuseum, bibliotekets samling af fotokunst og særlig betydningsfulde fotografiske værker registreres og tilgængeliggøres i Billedbasen. Der er p.t. ca. 700 værker i basen. af f. eks. kunstnere som Per Bak Jensen, Flemming Adelson, Per Morten Abrahamsen og Peter Elfelt.

Afdelingens samling på 600 dauguerreotypier og Rawerts samling af topografiske billeder er ved at blive lagt ind. I perioden 1805-49 rejste fabriksinspektør og industrihistoriker O. J. Rawert (1786-1851) i både Danmark og udlandet. Tegningerne og akvarellerne (i alt 1.635) er opklæbet på store ark, som bevares i 8 arkivkassetter. Alle tegninger er daterede og stedbestede og er således af stor dokumentarisk værdi. Den ene halvdel af samlingen omfatter Danmark, Hertugdømmerne og Norge, den anden Sverige, England, Skotland, Irland, Tyskland, Østrig, Frankrig og Schweiz og Italien.

Afdelingen har desuden skannet og er nu ved at registrere samlingen på 300 kisteblade, danske og udenlandske kort i de største formater fra 1550-1950 samt La Freris atlas fra 1550 (i alt 242 stk.)

Skanning og registrering

Billederne skannes med en kameraskanner og en lyssætning, der ikke er kraftigere end at værkerne kan tåle påvirkningen. Flatbed-skannere anvendes ikke, da de udsætter materialet for meget kraftigt lys. Det elektroniske billede gemmes i to formater. Det ene i en høj opløsning (2.208 x 1.728 punkter i 16,7 mio. farver), som vil kunne bruges til gengivelse i bøger mv. og det andet i en lavere opløsning (800 x 600 punkter i 256 farver), som er mere hensigtsmæssigt til transmission over nettet og fuldt tilstrækkelig til gengivelse på skærm. Det tager en vis tid at skalere billederne, dvs. reducere opløsningen. Derfor foregår denne proces om natten. Billederne skannes således kun een gang og "dagens høst" sættes til skalering den følgende nat. Filerne får et ID-nr. og samles i "bundter", som brændes på CD-rom. Der laves en række CD-rom med de højoploسلige og en række cd-rom med filerne i den lavere opløsning.

Registreringen foregår i bibliotekets online katalog REX. Der er udarbejdet flere registreringsniveauer. Det mest detaljerede er enkeltbladsregistreringen. Der oprettes en meget veludbygget post for hvert enkelt værk, med oplysninger så som fotograf, værkets titel, datering ikke alene af hvornår billedet er taget, men også med oplysning om hvornår kopien af billedet er lavet (så fremt det afviger fra optagelsestidspunktet), motivet beskrives med emneord og den anvendte teknik registreres ligeledes. Dette detaljeringsniveau kan ikke opretholdes for alle billederne i basen, dels er det ikke nødvendigt, dels er det ikke muligt, de store billedmængder taget i betragtning. Enkeltbladsformatet anvendes f. eks. på værkerne fra fotomuseet, Müllers Pinakotek, Rawert samling.

Det såkaldte kuvertformat er et andet ofte anvendt og noget mindre detaljeret registreringsformat. Her oprettes en post på grupper af billeder, der ligger i gennemsnit 6,79 billeder i hver post, men teknisk er der plads til mange fler. En søgning på f. eks. Amagertorv giver 50 poster i resultat, i hver post ligger der så en lang række af billeder. I kuvertformatet oplyses for hvert billede: Motiv, titel hvis den findes, fotograf, samt negativnummer så fremt det findes.

En mere detaljeret og teknisk beskrivelse af billedbasen findes i Billeddigitalisering. Et projekt i Kort og

På bordet i baggrunden ligger et billede fra Müllers Pinakotek. På den store skærm ses billedet, som det vil se ud efter skanning, og på den mindre skærm i forgrunden ses data om skanningen. Der justeres for hvert billede. Her er det Ove Gregers Petersen der sidder ved skanneren. Foto: Det Kgl. Bibliotek.

Billedafdelingen. Tilgængeliggørelse. Bevaring. Effektivisering. Det kongelige Bibliotek 1995.

Center for kort og billeder

Center for Kort og Billeder, som åbner igen i fuldt omfang i september 1999 dækker over fire sektioner: Kortsektionen, Billedsektionen, Luftfotosektionen og endelig Det Nationale Fotomuseum.

Hidtil har afdelingens publikumsbetjening foregået ved at gæsten fik forevist materialet af en af afdelingens medarbejdere. Det skyldes to forhold, dels at der ikke fandtes en overskuelig registrant til materialet, det var derfor ikke søgbart på en enkel måde, dels at meget værdifulde og skrøbelige ting opbevaredes sammen med mere almindelige og robuste materialer. Som nævnt i beskrivelsen af billedbasen er det afdelingen meget magtpåliggende at lette publikums adgang til kort og billeder. I det nye center vil ekspeditionsformen i læsesalen

derfor være markant forandret i forhold til tiden før lukningen.

Den nye læsesal rummer 16 arbejdspladser til gæster og 8 pc-pladser til søgning i elektroniske hjælpemidler. Fremme på hylderne kan gæsterne finde almene håndbøger samt håndbøger og litteratur, som dækker Center for Kort og Billeders fagområder. På læsesalen vil man desuden finde enkelte kort og atlas, dokumentationsarkiv for fotografi, avisarkiv, dokumentationsarkiv for kartografi mm. Med de 8 pc'ere vil der være adgang ikke alene til Det kongelige Biblioteks elektroniske ressourcer, men til en væsentlig del af de hjælpemidler, som er tilgængelige på Internettet.

Betjeningen i den nye læsesal vil i en vis udstrækning ligne betjeningen på andre arkiver. Hovedprincippet er at give den besøgende hjælp til selvhjælp. Efter de til rådighed stående registranter bestiller gæsten det materiale frem, som han eller hun er interesseret i at se. Der vil være en instruks i hvordan kort og billeder skal håndteres, dels for at sikre at materiale ikke bliver sammenblandet, dels for at sikre at materialet ikke ødelægges, endelig vil gæsten få stillet de hvide bomuldshandsker til rådighed, som afdelingen altid anvender, for at beskytte kort og billeder.

Ind til videre er det besluttet at læsesalens gæster selv vil kunne håndtere materiale fra følgende hovedsamlinger:

- Det Nationale Fotomuseums samlinger, registreret i REX
- Danske og udenlandske portrætter, bestilles frem efter navn, danske portrætter er registreret i portrætbasen
- Danske og udenlandske gruppebilleder, bestilles efter ordningsord, oversigt findes på læsesalen
- Danske og udenlandske historiske blade, bestilles frem efter begivenhedens årstal
- Diversegruppen, bestilles efter ordningsord, oversigt findes på læsesalen
- Dagens Nyheders diversegruppe, bestilles efter ordningsord, oversigt findes på læsesalen
- Aftenbladet, alfabetiske seddelkartotek findes på læsesalen
- Postkortenes diversegrupper, bestilles efter ordningsord, oversigt findes på læsesalen
- Tyske pressebilleder, liste til bestilling findes på læsesalen
- Albumsamlingen, katalog på læsesal
- Gyldendals arkiv, liste med oversigt over kasser på læsesal
- Ingeniørkorpsets materiale, registrant på læsesal
- Danmarkskort er registreret i REX
- Udenlandske kort er registreret i REX eller kortkatalog

Kort- og Billedafdelingen indeholder et enormt udvalg af historiske fotografier. Her faldne officerer fra krigen i 1864.

- Atlas er registreret i REX eller kortkatalog
- Store og ældre atlas er registreret i REX eller kortkatalog
- Danske og udenlandske seriekort er registreret i REX eller kortkatalog

Det materiale, som foreløbig vil blive forevist som hidtil ved afdelingens medarbejdere, er det særligt skrøbelige, det u håndterlige og det, der ikke findes registranter til. Uden registrant kan gæsten ikke overskue samlingen og bestille det som han eller hun søger. Det gælder først og fremmest de topografiske samlinger og enkelte særsamlinger.

Betjening i Luftfotosamlingen vil som hidtil foregå i selve arkivet efter tidsbestilling. Til forskel fra tidligere er Luftfotosamlingen dog nu flyttet sammen med Kort og Billedafdelingen. Globes kan ligeledes ses efter særlig aftale.

Når afdelingen åbner 15. september 1999 bliver det både med en moderne læsesal og med udstillingsarealer, hvor kort og billeder vil blive præsenteres i selvstændigt moderne rammer. Frem for alt vil Det Nationale Fotomuseum kunne opfylde sin forpligtelse som museum med skiftende udstillinger. ●

Portræt af Natalie Zahle

- en restaureringsopgave

Karen Brynjolf

I 1998 fik Bevaringsafdelingen på Nationalmuseet et billede ind fra Natalie Zahles Skole i København. Det var et legemsstort portræt af Natalie Zahle med målene 100 x 65 cm og lignede umiddelbart et oliemaleri, idet billedet var på lærred, opspændt på en blændramme. Det trængte til en kærlig hånd, da der var deformationer og en flænge i lærredet, krakeleringer i farvelaget, en eller anden havde anbragt et stykke tyggegummi under næsen på salige Zahle! Ligeledes var der en masse små lysebrune prikker i ansigtet og kjolens forparti. På maleriets bagside var en inskription lavet med blålig olie-kridt. Inskriptionen var ikke alle steder lige læselig men lyder som følger:

"Dette Emulsionsbillede er fotograferet af Ad. Lønborg en Maanedstid før (frk.?) Zahle fyldte 70 Aar. Derefter lod han det overmale med Oliefarver af Hr. Kunstmaler Kornerup. Man fandt ligheden saa god, at (en Kreds af?) Skolens Lærerinder, H. Gerdtzen, Chr. Lund, B. Hahn, ... H. Skram, K. Lønborg, Minne Bruun, ... I. Unna, G. Knuth, M. Ringberg, Martha Steinthal, ... A. Hjort samt Højesteretssagfører Fr. Zahle... Skole... på N. Zahles Fødselsdag 16. juni 1897".

Billedet var altså et fotografi udført af Ad. Lønborg og bemalet af Kornerup. Derfor blev undertegnede inddraget i en sag, jeg ikke var stødt på før. Jeg havde læst om, hvordan et fotografi kunne blive brugt som underliggende skitse til et maleri, men mest i forbindelse med de såkaldte crayonportrætter, hvor et underfremkaldt papirbillede bliver overmalet med pastelfarve. Det viste sig ved nærmere eftersyn af maleriet, at de små lysebrune prikker skyldtes at farvelaget manglede, hvorved det brunlige fotopapir blev synligt.

Christian Adolf Barfod Lønborg (1835-1916) blev udlært som maler og gik over til den litografiske kunst. Han havde bla. en fortid i litografværkstedet Em. Bærenzen & Co., hvor Lars Andreas Kornerup også har arbejdet. På grund af en øjensygdom måtte Lønborg opgive litografien og blev i stedet for fotograf (!) samtidig begge steder i Nakskov og København. Han var en kendt fotograf, idet han har portrætteret bl.a. Grundtvig og andre personer fra de højere sociale lag.

Lars Andreas Kornerup var uddannet maler og lavede især litografiske portrætter. Han døde i 1894, tre år før maleriet er dateret, så det er nok snarere hans søn Val-

demar Kornerup, der også var maler, som har udført arbejdet. Dog nævnes det at Lars Andreas Kornerup arbejdede som "Retoucher for Fotografer, navnlig ved større og vanskeligere Arbejder...", men i så fald skulle maleriet være blevet udført tre år før, det blev givet til Zahle.

Maleriet var fejlagtigt tilskrevet August Jerndorff i en biografi om Natalie Zahle, hvor netop dette billede pryder forsiden (med tyggegummi og det hele). Skriftlige kilder beskriver nemlig at Natalie Zahle sad model hos ham, men hun ønskede ikke at Jerndorff udstille det færdige billede. I en artikel om forvekslingen af de to billeder af henholdsvis Lønborg og Jerndorff, nævnes at Lønborgbilledet er bemalet af Valdemar Kornerup. Sammen med Barbara Berlowicz fra Bevaringsafdelingens malerikonservering var jeg på Landsarkivet for Sjælland. Vi kiggede både i Natalie Zahles personlige arkiv og Zahle Skoles Arkiv under Arkiv Registraturen for at se, om der var nogen henvisninger til Ad. Lønborg, men uden held. Kun en person med samme efternavn som gik på skolen fandt vi henvisning til, så det kan eventuelt være en slægtning. Vi kan dog ikke prale af at have set alle akter i arkivet igennem, så muligheden er der stadig.

I vores søgen efter en egnet konserveringsmetode til dette specielle maleri, fik vi udført forskellige analytiske fototeknikker af maleriet. Fotooptagelse med ultraviolet lys samt røntgenoptagelse gav ingen oplysninger om fotografiet under bemalingen. Derimod gav en fotooptagelse med infrarød, transmitteret lys et uforventet godt resultat: Man kunne pludselig se aftegningen af det underliggende fotografi med detaljer, der ikke var synlige på maleriet! Der dukkede forskellige arkitektoniske elementer op rundt om Natalie Zahle - en knop på stoleryggen, hjørnet af et maleri på væggen, et panel eller lignende i hjørnet. Endnu sjovere blev det, da vi kontaktede Tove Thage på Nationalhistorisk Museum på Frederiksborg Slot. Hun sendte os en kopi af to fotografier, de havde af Zahle og det viste sig at det ene var nøjagtigt det samme fotografi som på maleriet, med flere detaljer af rummet. Dette fotografi er dateret til 1905, altså senere end maleriet, men da det er en ca. datering, tillader vi os at tro, at maleriets datering er mere rigtig. Foruden de analytiske fotooptagelser fik vi taget et mikrotværsnit fra maleriets ombukningskant. Her kan man se de forskellige lags opbygning. Tvær-

Ad. Lønborgs smukke fotografi af Natalie Zahle med lysebrune pletter og synlige tegn på krakeleringer.

Det fine Lønborg-billede er nu ophængt på Zahle Skole, gennemrestaureret – et eksempel på en kombination af fotografi og maleri.

snittet viser øverst et oliefarvelag (mørk bred streg), herunder et tyndt lag (tynd hvid streg) og nedenunder er gelatineemulsionen med sølvkornene (mørk prikket streg). Nederst ses papirlaget som et tykt bølget område. Det tynde lag ovenpå fotopapiret er muligvis anvendt for at få farverne til at hæfte bedre.

Vores konklusion er, at selve maleriets teknik har gjort sit til at forårsage skaden med de lysebrune prikker, idet fotopapir og lærred arbejder i hver sin retning ved skiftende luftfugtighed. Farvelaget er så at sige blevet "skudt af", og det er betegnende at dette fænomen optræder i de områder, hvor farvelaget er tyndt, bl.a. i ansigtet (hvor man sikkert ville have så meget med af fotografiets ansigtstræk som muligt).

I Weilbach 1995 nævnes, som så mange andre steder, at Lønborg fremstillede "legemsstore portrætter", men her nævnes tillige, at de "kunne opklæbes på lærred og monteres med blændramme", altså det samme der er gjort med portrættet af Natalie Zahle. Tove Thage har fundet en række henvisninger til fotografer, der har haft både med fotografi og maleri at gøre, og her kan man nævne om Thomas Hermansen, at "Iflg. Aarhus Stiftstid. 25.11.1900 reproducerede han fotografier på lærred, hvorefter en kunstmaler ansat i hans atelier lagde oliefarver på".

Jeg kan derfor ikke lade være med at tro, at der findes flere af den slags bemalede fotografier. Der kan jo hænge portrætter rundt omkring, som ejerne tror er malerier, men som i virkeligheden er bemalede fotografier. Når Lønborg har ladet et fotografi bemale med oliefarve én gang, nemlig Natalie Zahles portræt, så har han måske også gjort det andre gange? Lønborg har jo fotograferet Grundtvig, så i en bog med Grundtvigs portrætter sammenlignede jeg de malede med de fotografiske, for at se om der eventuelt var et sammenfald, men det var der ikke, og Lønborg er ifølge denne bog heller ikke tilskrevet nogle malede portrætter af Grundtvig. Ligeledes prøvede vi efter råd fra Flemming Berendt at opsøge Det kgl. Biblioteks Kort- og Billedafdeling, hvor vi fik lov at se nogle billeder, der var kombinationer af fotografi og maleri. De havde dog alle tydeligt karakter af fotografi og ikke af et oliemaleri som Zahles portræt.

Tak til Barbara Berlowicz fra malerikonserveringen for samarbejdet.

Hvis nogle af Objektivs læsere kan bidrage med mere information om disse "Emulsionsbilleder", hvem der fremstillede dem, og hvordan de blev lavet, ville glæde mig at høre fra dem. Tlf: 45 85 3475 eller redaktioen. •

Fra top til tå

- billeder fra en fotoautomat

Birna Marianne Kleivan

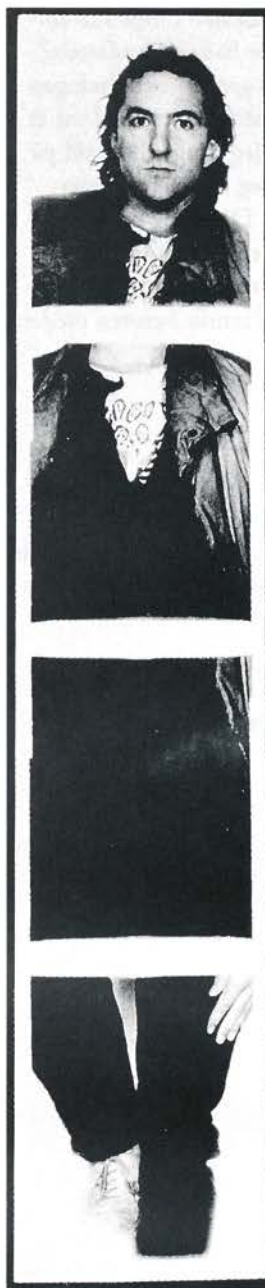
Enhver der har vovet sig ind i en fotoautomat, kender følelse. Man lægger ansigtet i fordelagtige folder og poserer efter bedste evne. Alligevel står anstrengelserne sjældent mål med resultatet, når billederne få minutter senere dumper ud af maskinen. Som portrætter betragtet er fotografierne ikke bare sært anonyme.

Ofte oplever man tillige at se sig forvandlet til en mere eller mindre terroristlignende personage. Ikke desto mindre produceres der mere end en halv million billeder årligt i danske fotoautomater, ligesom denne type fotografi har en enorm udbredelse globalt set.

De fleste automatoptagelser finder anvendelse i pas og andre former for ID-kort. Som sådan besidder de i en betydelig autoritet, idet disse på mange måder så intetsigende billeder danner grundlag for personidentifikation. Og det til trods for at den afbildede kan have svært ved om ikke at genkende sig selv, så dog nødtigt vil kendes ved sit eget kontrafej.

Mindre kendt er den utraditionelle brug af fotoautomaten. Således er maskinens lille kabine også hjemsted for utallige klovnerier samt mere pikante udfoldelser i dagligdagen, ligesom Richard Avedon, Liz Rideal og Andy Warhol blot er tre af de mange kendte billedkunstnere, der har benyttet automaten som et kreativt udtryksmiddel. Fotoautomatens popularitet skyldes ikke blot, at den leverer hurtige billeder til en billig penge. Nok så væsentligt er det faktum, at der er tale om en fotografiløs billeddannelse. Hertil kommer automatens karakter af et privat rum midt i det offentlige ditto, hvilket indirekte indbyder til "forbudte" handlinger. Noget især yngre automatkunder synes at have stor fornøjelse af.

Blandt Kort- og Billedafdelingens hen ved 11 millioner enheder er det hidtil kun lykkedes undertegnede at lokalisere én enkelt automatstrimmel. Så meget desto mere interessant er det, at den pågældende billedserie både rummer et typisk automatportræt og

Birna Kleivan blev, da hun havde læst temamnummeret "Kanonfotografen" i 1991, inspireret til at forske i fotoautomatens historie. Næste år udgives bogen: "Fotografiet uden fotograf – automatbilleder gennem 100 år". Redaktionen.

Henrik Saxgren i fotoautomaten 1989. Originalen er i farve.

samtidig bryder med de udstukne regler for gængs automatposering. Resultatet er pudsigt og overraskende vellykket. For reportagefotografen Henrik Saxgren, hvem billederne viser, har den lille fotostrimmel en særlig betydning, idet den kuriøst nok repræsenterer hans første salg til en offentlig samling. At den prisbelønnede fotograf siden har udført en række opsigtsvækkende portrætter af kendte danskere til Frederiksborgmuseets permanente samling, er en anden historie. Automatstrimlen udgjorde Saxgrens bidrag til den store udstilling "Fotografer ser sig selv- 73 selvportrætter", som blev indkøbt af Det kgl. Bibliotek efter visningen i Rundetårn i forsommeren 1989. Udstillingen markerede 150-året for fotografiets officielle fødsel og var arrangeret af museumsinspektør Tove Thage i samarbejde med Suste Bonnen. Når de i jubilæumsåret havde valgt at fokusere på netop

Anvisningssalgsslisten til lørdag d. 02.10.1999 på Østerbro

Anvisningssalgseffekterne sælges som beset, og Dansk Fotohistorisk Selskab påtager sig intet ansvar for eventuelle fejl og mangler og den anførte tilstandsbetegnelse. Køber og sælger erlægger hver 12,5% til D.F.S. Der afregnes kontant på stedet med såvel køber som sælger. Kredit gives kun til medlemmer, der ikke er til stede ved anvisningssalget. Ved kommissionskøb vil effekterne blive sendt pr. postoprævning. Den, der afgiver bud for trediemand hæfter for budet. Medlemmer kan indsende bud pr. telefon eller skriftligt til til anvisningssalgslederen: **Niels R. Jensen, Rygårds Alle 33A, 2900 Hellerup. Tlf. 39620962**

Nr.	Beskrivelse	Stand	Limit	H.slag
1	A century of cameras (1982) S. Lothrop. 185 s. hæftet, sjælden	A	125.-	
2	Braun Paxette, Isco 2,8/50	A		
3	Voigtländer, klappamera 6x9	B		
4	Zeiss Ikon, klappamera Nettar 6x9, Nettar 4,5/11	A		
5	Kodak, klappamera 6x9, Doublet	B		
6	Polaroid 210	B		
7	Ernemann, 9x12 plade	B		
8	Yashica Minister, Yashinon 2,8/50	B		
9	Gammel dia projektor, ca. 1925			
10	Ihagee Ultrix 6,5x11			
11	Edixa Refleks, Xenar 2,8/50			
12	Ihagee Auto Ultrix 6x9			
13	Pentacon 4/200 til Exakta			
14	Olympus XA-2 med A11 blitz i gaveetui, brugsanvisning	A	375.-	
15	Kodak, Retinette 1A, BT	A		
16	Agfa, Optima, BT	A		
17	Voigtländer, Vitoret B, BT	A		
18	Nikon AF batteribundstykke, uoriginalt	B		
19	Ricoh, Auto 35, BT, lysmåler?	B		
20	Beau Brownie, blå, med taske, ca. 1930, farve afbleget	B	100.-	
21	Era Box (1933-1938) med læderbox	AB		
22	Agfa, Record, 6x9, 4,5/105	A		
23	Photax, fransk bakelitkamera (1948-1950) med original B-taske	AB	100.-	
24	Svejts, Camera, 3 bøger 1943-1946			
25	Tysk Fotomagasin, 5 bøger 1959-1962			
26	Kodak Carousel, S-AV 2000 overblændingsbox			
27	Petri TTL, 1,8/55, lukker?	B		
28	Petri SLR model FTE, 1,7/55, de lange tider?	B		
29	Filmasto Kieker, 5x5 projektor i æske	B		
30	Edixa Mat Kadett, Cassaron 2,6/50, BT			
31	Retina Ia Type 015, Xenar 3,5/50, BT			
32	Zeiss Ikon, Baby Box Tengor, Goerz Frontar 11			
33	Exa Ila version 2, Jena 2,8/50			
34	Ernemann, 9x12 pladekamera med dobbelt udtræk, Polyplan 7,2/135			
35	Agfa Billy I, Agnar 6,3/105, BT			
36	Zeiss Ikon, Box Tengor 54/15, Goerz Frontar			
37	Zeiss Ikon, Box Tengor 54/2, Goerz Frontar			
38	Zeiss Ikon, Era Box, 4,5x6			
39	Voigtländer, Vito CLR, Color Lanthar 2,8/50, BT			
40	Welta Perle, 6,5x11 klappamera, Trinar 4,5/120			
41	Fotografisk Årsbok 1947-1948-1949			
42	Zeiss Ikon, Contina Ila 527/24, Novar 3,5/45, BT			
43	Agfa, Optima, Color Apotar			
44	Exa Ia, Tessar 2,8/50, BT			
45	Werra 3, Tessar 2,8/50, BT			
46	Wirgin Edixa Flex, Auto Mamiya Sekor SX 1,2/50			
47	Zeiss Ikon, Ikonta 520/2, Novar 6,3/105, BT			
48	Retina I Type 117, Xenar 3,5/50, BT			
49	Retina Ia, Ektar 3,5/50, BT			

Anvisningssalgsslisten til lørdag d. 02.10.1999 på Østerbro

Anvisningssalgseffekterne sælges som beset, og Dansk Fotohistorisk Selskab påtager sig intet ansvar for eventuelle fejl og mangler og den anførte tilstandsbetegnelse. Køber og sælger erlægger hver 12,5% til D.F.S. Der afregnes kontant på stedet med såvel køber som sælger. Kredit gives kun til medlemmer, der ikke er til stede ved anvisningssalget. Ved kommissionskøb vil effekterne blive sendt pr. postoprævning. Den, der afgiver bud for trediemand hæfter for budet. Medlemmer kan indsende bud pr. telefon eller skriftligt til anvisningssalgslederen: **Niels R. Jensen, Rygårds Alle 33A, 2900 Hellerup. Tlf. 39620962**

Nr.	Beskrivelse	Stand	Limit	H.slag
50	Retinette I, Reomar 3,5/50, BT			
51	Kodak Junior 620, Anastigmat 6,3/105, BT			
52	Die Infrarot Fotografie, Dr. Othmar Helwich			
53	Das grosse Agfa Labor Handbuch			
54	Voigtländer, Vito BL, Color Skopar 2,8/50 m. Proxirect nærudstyr, BT			
55	Cornu Ontobloc II, Berthiot Flor 3,5/50			
56	Agfa, Isolette I, Agnar 4,5/85			
57	Edixa Mat Refleks mod. S-L, Xenon 1,9/50			
58	Voigtländer, Brillant, Voigtar 9/75			
59	Zeiss Ikon, Ikonta 523/16, Novar 3,5/75, BT			
60	Agfa Optima I, Agnar 2,8/45			
61	Zeiss Ikon, Contina LK, Color Pantar 2,8/45, BT			
62	Zeiss Ikon, Nettar 518/16, Novar 4,5/75, BT			
63	Carl Zeiss Jena, Werra I, Jena T 2,8/50			
64	Fotograf-Fotografering-Fotografi, John Hedgecoe			
65	Meine Erfahrungen mit der Leica, Dr. Paul Wolff			
66	Gl. album med ca. 50 visitkort billeder			
67	Zeiss Ikon, Ikonta 521, Tessar 3,5/75, BT			
68	Zeiss Ikon, Contina III, Pentar 2,8/45, BT			
69	Contessa Nettel, 6,5x9 pladekamera, Sonnar 4,5/120, BT			
70	Plaubel Makina, 6x9 pladekamera med plader, Anticomar 2,9/100, BT			
71	Retina Ia type 015, Xenar 3,5/50, BT			
72	Retina I type 013, Xenar 3,5/50, BT			
73	Altix, Meritar 2,9/50			
74	Konica Auto Refleks, Hexanon 1,8/52 + Tele Hexanon 2,5/135, taske			
75	Kodak databog			
76	Pariserinder, André Maurois			
77	Foto Verdens udstilling			
78	Fotografi i 100 år, Bjørn Ochsner			
79	Lumiere, 6x9, Scoutboy, i læderbox	AB		
80	Kodak, Vestpocket Autographic, -griffel, made in Canada ca. 1921, BT	B	150.-	
81	Rolleikin 24x36 i original papbox	A	200.-	
82	Cenei betragter til 6x6, plast	A		
83	Belysningsudstyr til smalfilmtekster (2 lamper, stativ, masker m.v.)	A		
84	Prismekikkert, Meldon de luxe, 8x40 i etui	A		
85	Braun blitz, SCA Vario, til 4 elementer a 1,5V	A	150.-	
86	Kodak Brownie No.2, 6,5x11, med originalt canvasetui	A		
87	2 stk. Tamron adapterringe til Canon FD + Pentax K + 1 blåfilter Nikon	A	200.-	
88	35 mm. hånddrevet børnefilmsfremviser, mangler lyskilde		300.-	
89	Novoflex 5,6/400, hurtiggrebstele i original box			
90	Voigtländer, Super Dynarex 4/135 i originalt læderetui	A		
91	Zeiss Ikon, Contaflex Super B + Zeiss Colora			
92				
93				
94				
95				
96				
97				
98				

Anvisningssalgsslisten til lørdag d. 09.10.1999 i Vejle

Anvisningssalgseffekterne sælges som beset, og Dansk Fotohistorisk Selskab påtager sig intet ansvar for eventuelle fejl og mangler og den anførte tilstandsbetegnelse. Køber og sælger erlægger hver 12,5% til D.F.S. Der afregnes kontant på stedet med såvel køber som sælger. Kredit gives kun til medlemmer, der ikke er til stede ved anvisningssalget. Ved kommissionskøb vil effekterne blive sendt pr. postopkrævning. Den, der afgiver bud for trediemand hæfter for budet. Medlemmer kan indsende bud pr. telefon eller skriftligt til til anvisningssalgslederen: **Niels R. Jensen, Rygårds Alle 33A, 2900 Hellerup. Tlf. 39620962**

Nr.	Beskrivelse	Stand	Limit	H.slag
1	Praktica, Jena B 2/58			
2	Kodak, Retinette IB type 037, Reomar 2,8/45			
3	Kodak, Vollenda 620, Anastigmat 4,5/45, BT			
4	Kodak Retinette type 022, Reomar 3,5/45, BT			
5	Wirgin, Edixa, Isconar 2,8/43			
6	Exa ver. 5, Jena T 2,8/50			
7	Zeiss Ikon, Contina 529/24, Pantar 2,8/50, BT			
8	Agfa, Silette, Color Agnar 2,8/45, BT			
9	Rolleicord II, Triotar 3,5/75, BT			
10	Zeiss Ikon, Ikonta 35 528/24, Novar 3,5/45, BT			
11	Zeiss Ikon, Ideal 111, Tessar 4,5/120			
12	Rollei cameras (1986), Arthur Evans			
13	Exakta Kleinbild Fotografie, Werner Wurst			
14	Exakta Varex IIb, Pancolar 2/50, BT			
15	Braun, Paxette Electromatic, Ennagon 5,6/40, BT			
16	Agfa, Optima III, Color Apotar 2,8/45, BT			
17	Exa IIa ver. 2, Domiplan 2,8/50			
18	Zeiss Ikon, Nettar, Novar 4,5/75, BT			
19	Praktica, uden optik			
20	Rolleiflex Automat, Tessar 3,5/75, BT			
21	Contax III, Tessar 3,5/50, BT			
22	Voigtländer, Vito CD, Lanthar 2,8/50			
23	Kochmann, Korette, Vidar 4,5/50			
24	Zeiss Ikon, Contina IIa, Novicar 2,8/45			
25	Canon TL b, Canon 1,8/50			
26	Canon Lens, 3,5/35 nr. 24341			
27	Akarex, Xenon 2/50			
28	Kigawa 3 Kogaku, Wester Anastigmat 3,5/75			
29	Zeiss Ikon, Super Ikonta A 530, Tessar 3,5/70, BT			
30	Zeiss Ikon, Nettar 515/2, Nettar 6,3/105			
31	Flexaret TLR, Mirar II 3,5/80			
32	Praktiflex, Victor 2,9/50			
33	Kodak, Vest Pocket Autographic, Anastigmat 6,9/84, med griffel			
34	Agfa, Karat 35, Solinar 3,5/50, BT			
35	Agfa, Silette, Color Solinar 2,8/50, BT			
36	Soligor, Tele Auto 3,5/200 til Exakta			
37	Meyer, Trioplan 2,8/100 til Exakta			
38	Soligor, Wide Auto 2,8/35 til Exakta			
39	Kodak No 2A Folding Autographic Brownie, org. papemball. m griffel			
40	Exa II, Jena 2,8/50			
41	Agfa, Colorflex, Color Apotar 2,8/50, BT			
42	Rolleicord III type 2			
43	Edixa Mat Refleks model C, Auto Mamiya Sekor 1,2/50, BT			
44	Scandia, 9x12 pladekamera, Dobbelt Anastigmat 6,3/135			
45	Minolta, Hi Matic F, Rokkor 2,7/38, BT			
46	Canonet 28, Canon Lens 2,8/40, BT			
47	Zeiss Ikon, Colora, Novar 3,5/45			
48	Agfa, Karat, Igestar 6,3/55, BT			
49	Retinette I type 030, Reomar 3,5/45			

Anvisningssalgsslisten til lørdag d. 09.10.1999 i Vejle

Anvisningssalgseffekterne sælges som beset, og Dansk Fotohistorisk Selskab påtager sig intet ansvar for eventuelle fejl og mangler og den anførte tilstandsbetegnelse. Køber og sælger erlægger hver 12,5% til D.F.S. Der afregnes kontant på stedet med såvel køber som sælger. Kredit gives kun til medlemmer, der ikke er til stede ved anvisningssalget. Ved kommissionskøb vil effekterne blive sendt pr. postoprævning. Den, der afgiver bud for tredjemand hæfter for budet. Medlemmer kan indsende bud pr. telefon eller skriftligt til til anvisningssalgsslederen: **Niels R. Jensen, Rygårds Alle 33A, 2900 Hellerup. Tlf. 39620962**

Nr.	Beskrivelse	Stand	Limit	H.slag
50	Retinette IA type 044, Reomar 2,8/45, BT			
51	Gammelt album med ca. 20 visitkort billeder + diverse			
52	Agfa, Optima + Optima I, Optima Ia			
53	Kodak, Retinette + Retinette IA + Retinette IIa			
54	Minolta, Hi Matic F + Hi Matic G	B		
55	Ricoh 500 G	B		
56	Kodak, Retina Ib, Xenar 2,8/Synchro Compur, lukker defekt			
57	P.C. Goerz, 9x12 pladekamera, åbner vandret, defekt			
58	Franka 6x9, 6,3/105	C		
59	Zeiss Ikon, Contina, Pantar 2,8 + Contina 2a, Novar 3,5			
60	Semflex 2 øjet ca. 1950 + Voigtländer Brillant			
61	Optik Seimar 4,5/200 + Tokina 3,5/135 + Wide Conversion x 0,7			
62	Voigtländer, Bessa 6x9, Voigtar 7,7	D		
63	Agfa, Isolette 6x6, 3 stk. forskellige			
64	Agfa, Karat førkrigs, 1 stk. crome + 1 stk. sort			
65	Picolette sparebøsse			
66	Kikkert, Capitar 8x40			
67	Kodak, Retina Refleks III + Retina Ib, Xenarer 2,8, lukkete defekte			
68	Welta, Weltur ca. 1936, Triotar 4,5/75, lukker sløv			
69	Kodak, 3 stk. Retinette 1A, Pronto, Prontor 250 S, Prontor 300 S			
70	Ihagee, Ultrix 6,5x11			
71	Edixa Refleks, Xenar 2,8/50			
72	Kasse med fotohæfter			
73	Rodekasse			
74	Ihagee, Auto Ultrix 6x9			
75	Petri TTL, Petri 2,8/50 + Petri 2,8/28			
76	Rodekasse			
77	Jobo papirfremkalder tromle, ny, max. 24x30			
78	Voigtländer, Brillant 7,7, BT		300.-	
79	Ferrania Ibis, Primar 75, 4,5/60	C		
80	Forstørrelsesapparat Liesegang 24x36, Peplostar 4,5/50 m. pære			
81	Altix + 2 stk. Agfa			
82	Retina 1 type 119, 1936-1938 sort, Xenar 3,5, comp. rapid	C	300.-	
83	Retinette IIB, Reomar 2,8	C	200.-	
84	Diax Ia, søgere 35, 50 og 90, Xenar 2,8, sync. compur	B	300.-	
85	Kodak No 1A Pocket Jr. 1930, gulbrun	C	250.-	
86	Korelle strut folding 3x4, 1930, selvudløser sløv	B		
87	Stereo betragter		200.-	
88	Praktica, Super TL 1000 spejlrefleks, Jena 2,8, lysmåler?			
89	Voigtländer, Bessa RF, sort, Helomar 3,5, Comp. Rapid, BT	C	1100.-	
90	Robot optik Xenar 5,5/200, mrk. "Søartilleriet",			
91				
92				
93				
94				
95				
96				
97				
98				

selvportrættet skyldes det med Tove Thages ord, "at denne dialog mellem fotografen og mediet viser noget centralt om fotografiet som kunstnerisk udtryksmiddel". I det ledsagende katalog lagde de to arrangører imidlertid ikke skjul på, at det havde krævet store overtagelsesevner at få deltagerne til at vende kameraet mod sig selv. Formodentlig fordi danske fotografer, i modsætning til mange af deres udenlandske kolleger, ikke har tradition for at dyrke selvportrættet i synderlig grad.

En af de mest skeptiske fotografer var Henrik Saxgren, som i første omgang afslog at medvirke i udstillingen. "Det er sjældent særlig interessant, når fotografer piller navle. Derimod synes jeg det er interessant, når fotografer stiller sig til rådighed som medie og udsætter sig for alskens strabadser i skildringen af f.eks. subkulturer eller kriseområder. Via deres interesse for andre mennesker går fotograferne samtidig på opdagelse i sig selv. Men billederne er ofte langt mere vedkommende end de rendyrkede selvportrætter", hævder Henrik Saxgren, hvis mangeårige virke som bl.a. socialpolitisk dokumentarfotograf ikke fornægter sig, når han i dag skal forklare sin udtalte modvilje overfor udstillingskonceptet. Ikke desto mindre var Saxgren at finde blandt deltagerne i den store selvportrætvisning. Efter eget udsagn fordi han ønskede at gøre sin holdning kendt, idet hans automatbidrag demonstrativt skulle signalisere det minimum af tid, han havde investeret i projektet.

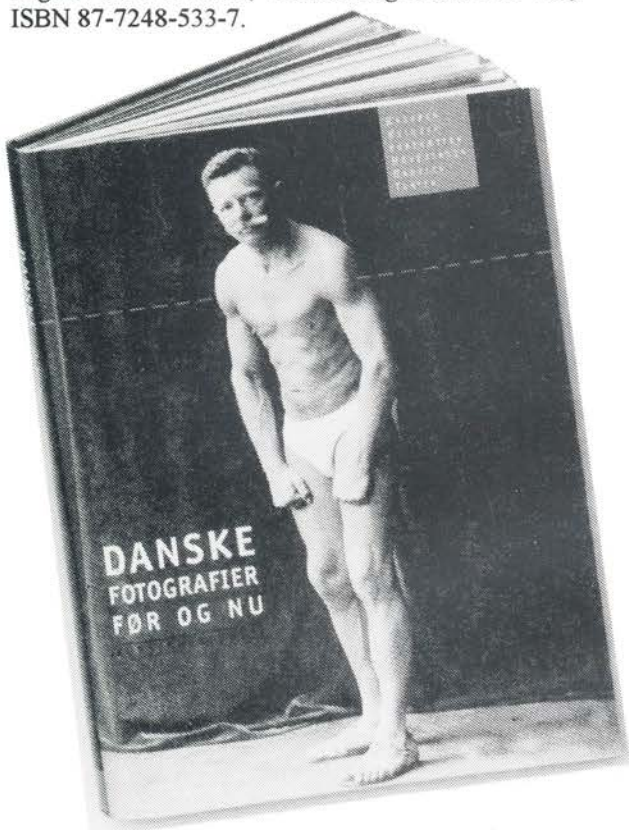
Selve fotoserien består af i alt fire billeder. Det første viser en anspændt, lettere overrasket Henrik Saxgren, der med vagtsomme øjne stirrer ind i kameraet. I de to efterfølgende billeder ses henholdsvis hans påklædte overkrop og mellemgulv, mens fotografens ene hånd og ben, herunder hans løftede højre fod, præsenteres i det fjerde og sidste billede. Saxgren har med andre ord valgt at trodse fotoautomatens udstukne retningslinjer, der udelukkende sigter mod ansigtsforevigelse. I stedet udfordrer han på original vis de formmæssige rammer, idet han med sine forskudte kropsstudier tilstræber at skabe et i dobbelt forstand udvendigt billede af sig selv i hel figur. Stor portrætkunst er der ikke tale om, men serien er ikke desto mindre et udsagn af og om fotografen Henrik Saxgren, og kan som sådan betragtes som et selvportræt. Ikke mindst hvis man tilslutter sig tesen om at ethvert billede tillige er et portræt af dets ophavsmand. Som helhed betragtet illustrerede udstillingen "Fotografer ser sig selv –

73 selvportrætter", hvor krævende en genre selvportrættet er for personer, der i det daglige foretrækker at befinde sig bag kameraet. Det skortede ikke på kreative tiltag, men havde man samtidig forventet en række nærgående personstudier, var mange af fotograferne påfaldende skjulte. Ganske vist bød udstillingen på psykologiserende selv fremstillinger, men det var de mere udvendige såkaldte idéportrætter, der synes at dominere. Således var hittepåsomheden stor i mange af bidragene, ligesom det at optræde afklædt ingenlunde var garant for et i overført forstand nøgent selvportræt, idet skildringerne ofte koncentrerede sig mere om selve ideen, herunder masken, end personen bag. Hvorfor Saxgrens automatstrimmel blev forbigået i samtlige dagbladsanmeldelser, kan man kun gisne om. Men sikkert er det, at den anerkendte fotografs valg af medie alene medvirkede til at mange ikke tog hans bidrag seriøst. Siden opfindelsen i 1890'erne har den prisbillige fotoautomat været behæftet med særdeles lav status i offentlighedens øjne, ligesom automatens eksistens generelt forbigås i fotohistoriske oversigtsværker. Formodentlig ud fra en opfattelse af, at der blot er tale om en maskine, hvis standardiserede produkt intet har med kunstnerisk skaben at gøre. Myndighedernes tillid til automatportrættet synes f.eks. netop at have forbindelse til ovennævnte forhold. Det er da heller ikke tilfældigt, at automatfotografiet omtales som et "forbryderbillede" i folkemunde, idet politiets identifikationsfotos af mistænkte og kriminelle stilistisk danner prototypen for pas og ID-fotografiet. Følelsen af at ligne en terrorist på sit pasbillede udspringer netop af dette faktum. Hertil kommer den anspændthed, som præger de respektive afbildningssituationer, hvilket også forklarer hvorfor Saxgrens automatportræt vækker påmindelse om en jaget desperado. Med sin kreative indfaldsvinkel udfordrer Saxgren den gængse opfattelse af fotoautomaten, for samtidig bevidst at spille på såvel statusforhold som automat-billedets traditionelle anvendelse. Hermed bliver han udstillingsbidrag et polemisk udsagn omkring selvportrætgenren og identitetsbegrebet som sådan. At billedserien tillige kan tolkes som udtryk for hans selvopfattelse, medgiver Saxgren gerne; "Set i bakspejlet tror jeg min automatstrimmel var et forsøg på at sige: Jeg bruger ikke tid på mig selv, ergo er jeg ikke selvoptaget ligesom de andre. Det er da også et signal... Som måske i virkeligheden handler om; at man er enormt selvoptaget" tilføjer Henrik Saxgren med et skævt smil. •

Danske fotografier Før & Nu

Mogens von Haven

Indledning Peter Michael Hornung: Danske fotografier Før & Nu. Format: 21x29 cm. 178 sider indbundet. Forlag: Palle Fogtdal 1999. Kr. 268,-. I Kunstbogklubben kr. 198,- ISBN 87-7248-533-7.

Som Objektivs læsere vil vide, har vi siden 1996 velvilligt anmeldt de udmærkede fotografiske temaudstillinger, som Fogtdal FotoCafé har haft på Strøget i København. I december måned 1999 præsenterede FotoCaféen den 10., og måske sidste med temaet: "Vejret Før & Nu.

Til hver enkelt af disse udstillinger blev der trykt et fornemt katalog i A4 format. Nu er foreløbig fem af disse kataloger udgivet i én bog på Fogtdals forlag; titlen er: Danske Fotografier Før & Nu. Bogen er på 178 sider i formatet 21x29 cm og indeholder 375 fotografier i sort-hvid og farve. Temaerne er: "Hovedsagen", "Gadeliv", "Teater", "Kroppen" og "Kvindeportrætter" - Før & Nu.

Professionel croquismodel. Foto: Torben Huss.

Set med fotohistoriske øjne er bogen et fund. Ikke alene spænder den over 135 års fotografi og optageteknik indenfor vidt varierede genrer og temaer, den rummer også festlige og fornøjelige bidrag fra nogle af landets bedste fotografer. Redaktørerne har haft et kæmpeslid med at gennempløje de store dagblades billedarkiver samt vælge og vrage i samlingerne på Det kgl. Bibliotek, Teatermuseet, Københavns Bymuseum, diverse byarkiver samt en masse private arkiver og samlinger.

Set i en fotohistorisk sammenhæng er det absolut en væsentlig bog. Tænk på at et kvalificeret fotojury har siddet og vurderet i tusindvis af billeder og på dette brede grundlag udvalgt ikke mindre end 375 fotos! Selv når man har set samtlige udstillinger og har alle katalogerne, imponerer kvaliteten og alsidigheden ved at se dem her, samlet i én bog. En udmærket julegaveidé som man sagtens kan give sig selv, hvis andre ikke vil. •

Vejret Før & Nu

Mogens von Haven

Alle taler om vejret, men ingen gør noget ved det", sagde Storm P. engang... fra nyere TV-tid har jeg hørt en anden brok:

Når det regner med sol i Ålborg
Så regner det med Voldborg
Men regner de med Voldborg
Så sner det s'gu i Ålborg!

Fogtdals FotoCafé på Strøget i København præsenterer fra august til december sin 10. Samling af Før & Nu fotos, temaet er det omskiftelige danske vejr. Som sædvanlig har FotoCaféens redaktion støvsuget de tilgængelige arkiver. Denne gang har man vist måttet erkende, at der ikke findes det store udvalg af vejr-fotos fra "gamle dage".

Der spejdes i flere retninger under soppeturen i strandkanten. Foto: H. Petersen 1970.

Vejret i 1938. Varmt og solrigt. Døgnmiddeltemperatur i november 7,7 grader.

Til gengæld er de nyere avisarkiver proppet med optagelser af vejr-situationer. Vejret er simpelthen et standardemne for alle avisredaktioner. Sne, regn, storm, sommervarm og hedeølger er både nyheds- og fyldestof. Ikke mindst her i sommerens agurketid, hvor hver eneste solrig dag inspirerer en genial redaktionssekretær til at jage de stakkels pressefotografen ud og tage vejr-billeder.

Det dokumenteres, at det er pressefotografene gode til. Det ses tydeligt på denne udstilling, hvor pressefotografene dominerer med de bedste og utroligt godt varierede bidrag. Rygtet fortæller, at udstillingen bliver Fogtdals sidste. ●

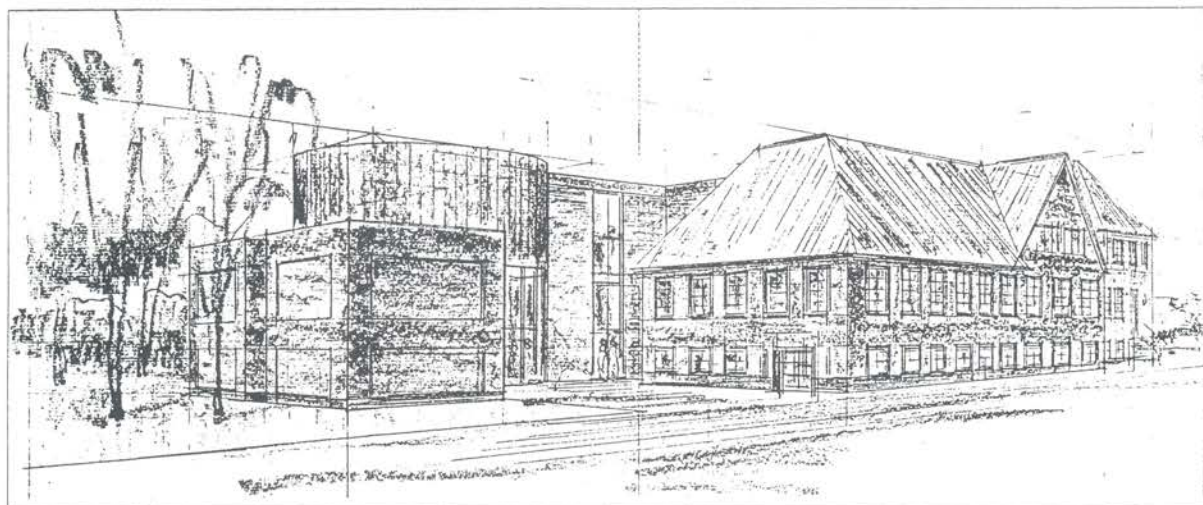
"Verdens største blænde som lyskilde"

Danmarks Fotomuseum har udvidelsesplaner klar

Flemming Berendt

Herning

Lørdag 24. juli 1999

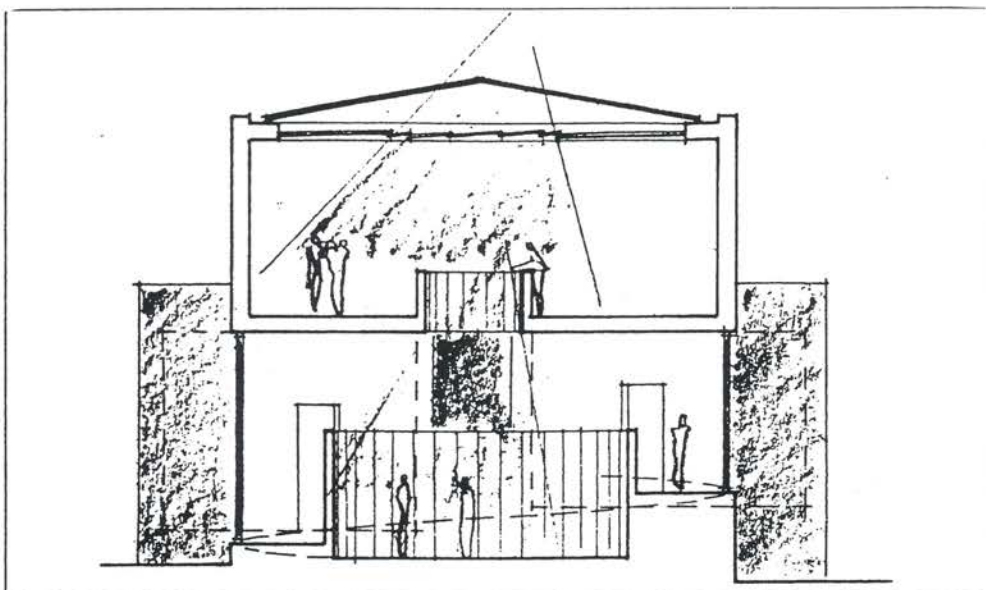
Sådan forestiller Bjarne Meldgaard sig, en udvidelse af Danmarks Fotomuseum skal tage sig ud set fra haven. Fra Museumsgade vil tilbygningen slet ikke kunne ses. Skitse: Arkitektfirmaet Søren Jensen A/S.

Med denne pompøse overskrift kunne Herning Folkeblad den 24. juli løfte sløret for en fremtidig museumsudvidelse for Danmarks Fotomuseum i Herning. Museet har problemer omkring opbevaring af de mange indkomne effekter. Herudover har man behov for at etablere nye pladskrævende aktiviteter. I det næste årtusinde vil den nye multikulturelle og teknologiske indstillede generation stille store krav til en museumsoplevelse. Overalt ude i Europa, specielt England, Tyskland og Frankrig har de fotohistoriske museer taget højde for denne kendsgerning. Det store fotomuseum i Bradford, England og Deutsches Museum i München er fine eksempler på denne udvikling.

Herning, som er et meget hurtigt voksende industriområde, har brug for rekreative og kulturelle tilbud, ikke blot til byens borgere, men også til de mange turister og tilrejsende. Befolkningens rejsemuligheder, ikke mindst tidsmæssigt vil blive forbedret væsentligt i de kommende år. Hurtigtog kombineret med nye "netto-lignende" hotelmuligheder vil automatisk blive resultatet.

Planen

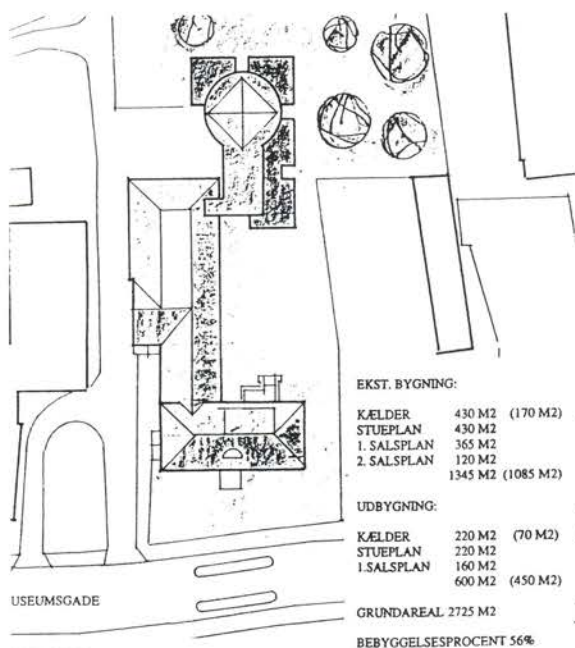
Arkitektfirmaet Søren Jensen, Herning har tegnet en arbejds-skitse for Danmarks Fotomuseums udviklingsplaner. Arkitekt Mads Peter Jensens forslag går ud på at opføre en rund udstillingsbygning i tre etager, hvor lyset skal skinne ned gennem etagerne via et cirkelformet glasparti i taget, som kan åbnes og lukkes - udformet som en gigantisk solblænde - der bestemmer, hvor meget lys man ønsker i bygningen. I midten bliver der indrettet et "museum" i museet, som en yderligere attraktion. En permanent udstilling med fotografier af den danske fotokunstner Kirsten Klein. I kælderetagen indrettes et magasin med optimale forhold for samlingen med hensyn til klimastyring. I øverste etage under "verdens største blænde" bliver der et rum til mange former for anvendelse: biograf-sal, specialudstillinger, møde- og kursuslokale. Ved tilbygningen bliver nogle af museets ønsker om at være mere publikumsvenligt for gangbesværede og kørestolsbrugere opfyldt, bl.a. ved en elevator og handicaptollet. Den nye udstillingsbygning opføres i forbindelse med den eksisterende bygning via nogle glasgange, således at der både bliver adgang

Sådan kommer verdens største blænde til at virke, med lys ned gennem to etager. Skitse: Arkitektfirmaet Søren Jensen A/S.

Danmarks Fotomuseum set fra øst og vest.

Museets grundplan.

via det nuværende galleri samt fra udstillingen på 1. Sal. Hele tilbygningen på ca. 600 kvadratmeter vil koste omkring 10 millioner kroner.

Penge, penge, penge....

Hvor i alverden finder man så mange penge, eller rettere, en så god investering. Her skal ikke høstes umiddelbar gevinst, men et langsigtet kulturgode for kommende generationer. Tænk hvis vore forfædre blot havde ladet stå til – var der ikke noget man i dag ville have savnet? Håbet om penge til dette projekt ligger i velvillige sponsorer i Herning og andre steder, som på denne måde kan bidrage med fondsmidler. Der ligger et hårdt stykke arbejde og venter museumsleder Bjarne Meldgaard de kommende år. Dansk Fotohistorisk Selskab ønsker disse planer al held på vejen. ●

Museumsklenodie 21

Danmarks Fotomuseum
Museumsgade 28, DK-7400 Herning. Tlf: 9722 5322

Det var med stor glæde at Danmarks Fotomuseum på et formidlingssalg i Dansk Fotohistorisk Selskab erhvervede en guldbelagt medaljon med isat mandsportræt.

I kollodiumperioden (ca. 1851-1870) blev de meget detailrige og skarpe fotografier ofte indpasset i urkapsler, ringe, vedhæng, rejsegarniturer og medaljoner. I en periode i slutningen af 1800 tallet var disse en yndet salgsartikel i de københavnske guldsmedeforretninger.

Foto: Poul Pedersen.

DANMARKS FOTOMUSEUM

Museet for fotografien.

4. september - 31. oktober:

"Spor i landskabet"

Fotograf Jan Kofod Winther udstiller luftfotos af strukturer i landskabet.

6. november - 16. januar 2000:

"Botanic Couture" - Fotograf Stine Heilmann udstiller fotos af bl.a. sko og tasker iklædt blomster og grøntsager.

Museet for Fotokunst viser fotohistorisk udstilling 28. august - 24. oktober

Captured Shadows - John Thomsons fotografiske rejser.

Skotten John Thomson, der levede fra 1837 til 1921, var i sin ungdom konstant på farten i det fjerne Østen, siden slog han sig til ro i England. Alle vegne betjente han sig af det omfattende og tunge fotografi-udstyr, som var datidens vilkår. Nu har The National Library of Scotland, som ejer pladerne, sammensat en smuk og fyldig udstilling af materialet, så man for alvor kan se formatet i hans fotokunst.

Hvad der gør John Thomson så bemærkelsesværdig er ikke blot den tekniske og æstetiske kvalitet af hans arbejder, men også det at han behersker så mange genrer. Han var en af de første fotojournalister, som fastholdt tabernes og de fattiges usle liv i Londons gader. Hans faglige kunnen indenfor portrætkunsten bevirkede at han også blev stærkt efterspurgt som fotograf for storbyens society-kredse. Men han er lige suveræn som landskabs- og arkitekturfotograf. Således var det for størsteparten hans billeder fra Kina og det sydøstlige Asien, som introducerede Fjernøsten for det viktorianske Englands lænestols-rejsende. Endelig går der en lige linie fra hans optagethed af at distribuere billederne til et massepublikum til de publikationer, som for alvor førte til udviklingen af den foto-illustrerede bog.

Thomson, uddannede sig til videnskabelig instrumentmager inden han i 1862 forlod fødebyen Edingburgh for at tage ud på den ti-år lange serie af eventyr-rejser, som skulle føre ham rundt over store dele af Asien, grundlægge hans ry som fotograf og forsyne ham med tilnavnet "Kina.Thomson".

Efter at have slået sig ned i Singapore, hvor han lavede instrumenter og oprettede et portrætatelier, begav han sig i 1865 ud på sin første større fotografiske rejse - til Siam, dagens Thailand og Cambodia. Han tog fremragende billeder af den siamesiske konge og hans hof, og trodsede junglens strabadser på en storslået rejse frem til tempelbyen Ankor Vat. Han blev således den første, der fotograferede disse vældige ruiner, som hører til verdens store kulturskatte.

I 1867 flyttede han sin base til Hong Kong, hvorfra han de næste fem år udforskede Kina i al dets mangfoldighed. Hans rejser bragte ham fra Hong Kong og Cantons handelshavne til hjertet af landet, 5.000 km op ad Yangzefloden til Peking. Hans motivområde var lige så bredt favnende: fra tiggere og gadehandlende til mandariner og prinser, fra kejser-paladser til øde klostre, fra små landlige byer til floders og bjerges ophøjede storhed.

Da Thomson i 1872 vendte tilbage til Storbritanien, slog han sig ned i London, hvor han boede og arbejdede igennem næsten 50 år. Det er i denne periode han offentliggør sine fotografier i stadig mere overdådigt udstyrede bøger, og han får ry som den, der bringer den foto-illustrerede bog frem til blomstring. Han blev også pionér for den ny genre, fotojournalistikken. Sammen med den politisk radikale journalist, Adolphe Smith, lavede han bogen "Street Life in London" (1876-77) - en publikationsmæssig milepæl, der i ord og billeder dokumenterer deres eksistens, som kun har storbyens gader at leve i. Denne udstilling vil for en fotohistorisk interesseret være et "must". ●

SAMLER-DILLEN

Mødereferat:

Torsdag 18. februar

Ole Scheldes store interesse og viden om "mystiske begivenheder", som udspillede sig under Den anden Verdenskrig er en kendt "hemmelighed". Denne gang drejede det sig om en sag som bar kodenavnet "Oslo-rapporten". Den indviklede og noget kringlede historie blev fortalt med stor indlevelse og begejstring. Beretningen blev ledsaget af en serie dias, som primært var det fotohistoriske indslag. Tak til Ole for den gode historie.

Torsdag 18. marts

Kriminalteknisk arbejde, med fotografiapparatet som arbejdsredskab, var temaet for Ole Kochs foredrag ved marts mødet. Som en rigtig Sherlock Holmes blev politiets fotografiske hjælpemidler gennemgået med stor grundighed. Mange eksempler blev gennemgået og beskrevet fra den barske hverdag hos Rigspolitiet Kriminaltekniske Sektion. De mange medbragte kameraer blev nøje gennemgået. Med stor viden fra det daglige arbejdsfelt fik de tilstedeværende et indblik i bruges af den fotografiske tekniks muligheder i bekæmpelsen af kriminalitet. Ole Koch var en spændende fortæller, som med humor kunne anskueliggøre de komplicerede arbejdsprocesser der arbejdes med til daglig. Tak for at vi måtte få mulighed til at opleve en ellers tillukket verden.

Museet for Fotokunst

Fotomarked *99

Lørdag den 11. september fra kl. 10-17 afholdes året fotomarked.

Sted: Teaterbygningen Magasinet i Brandts Klædefabrik er rammen om LOPPEMARKEDET og en stor AUKTION – denne begynder kl. 15:00. Hele arrangementet gennemføres med frivillig arbejdskraft, og overskuddet går til museets indkøb af fotografi. Det samlede overskud over fem års loppemarkeder har været ca. 80.000 kroner, for disse penge er der indkøbt fremragende fotokunst. Arrangør: Støttekredsen. Tlf.: 4089 6566, fax: 6592 6599.

"Husets Venner" i Århus.

Fotografisk loppemarked

Fredag den 1. Oktober fra kl. 16-19 afholdes køb, salg og byttemarked.

Sted: Husets Atelier. Vester Allé 15, 1 sal i Århus. Alle er velkommen med fotografika af enhver art. Brug chancen til at få ryddet op i det gamle fotoudstyr. Gratis adgang.

Nye medlemmer:

Willy Thomsen
Støvlevej 4, sir
7500 Holstebro.

Bent Werner
Christmas Møllersvej 21,
9210 Århus S.Ø.

Karsten Bøg
Kingosvej 38, st.th.
2630 Tåstrup.

Velkommen!

Er gåden om glasbrevpresserne løst?

Eli Ponsaing

Må jeg tillade mig at komme med et indlæg i relation til Poul Ruggaard Porses artikel i Objektiv nr. 82, om "De gådefulde fotos i brevpressere". Min adkomst til at blande mig i diskussionen om dette emne er ikke, at jeg har set en sådan brevpresser, og heller ikke, at jeg kender til glasmageriets finurligheder, men jeg ved noget om de litografiske metoder, man anvendte i midten af det forrige århundrede.

Jeg har hæftet mig ved af denne fotograf Carl E. Rye, både tilbød undervisning i fremstilling af fotografier i glasbrevpressere, og i det nu meget brugelige "Photo-Lithografi på Papir, vox dug og i krystalkugler". Min tese er at det er to sider af samme sag. Det omtalte fotolithografi er en metode der er baseret på J.N. Niépces asfaltkopiering. Beskrivelse følger:

En litografisk sten slibes ru med et ensartet slibekorn, sand eller pulveriseret flint. Der tilberedes en tyndtflydende opløsning af syrisk asfalt i kloroform og benzol. Denne overgydes stenen jævnt og tørres. Det fotografiske glasnegativ anbringes med hindsiden mod den asfaltbelagte stens overflade. Der afdækkes med sort papir uden om negativet.

Stenen anbringes vendt mod solen, med afskærmninger til alle sider, for det øvrige himmellys. Eksponeringen tælles i timer. Solens lys hærder den syriske asfalt varieret, i forhold til negativets ton-valorer. Billedet fremkaldes på stenen ved at afvaske den syriske asfalt med fransk

terpentin. Asfalten afvaskes ned i varieret dybde i den ru overflade. Når det skønnes at billedet på stenen er ideelt, afbrydes udvaskningen.

Fladen ætzes let med en blanding af saltpetersyre og gummirabicum. Herefter kan stenen trykkes på almindelig litografisk vis.

For at udføre denne proces, har man nødvendigvis allieret sig med et lithografisk etablissement. Dette faktum kan meget vel være årsagen til at fænomenet ikke vandt større udbredelse. Photolithografiet fremtræder på papiret som et kornet billede, med et umiskendeligt fotografisk udtryk. Det bør kunne sondres fra de litografier der på samme tid var populære, f.eks. de litograferede portrætter, der ofte tegnedes med fotografi som forlæg. Photolithografierne må betragtes som en slags "fattigmands-litografi", der kunne leveres væsentligt billigere end det tegnede (litograferede) portræt. Metoden benyttedes også udtrakt til fremstilling af postkort, ofte i farver, ved at "fifle" med det samme negativ for gentagen tryk med farve. I dag synes resultatet primitivt. Disse billeder kaldtes: Foto-kromier.

"Chrystalkuglen"

Billedet i chrystalkuglen hvis fremstilling kan beskrives ved at man anvendte den "photolithografiske" metode således: Stenen med fotolithografiet, eventuelt et portræt, indsværtes til dette brug, ikke med trykfarve, men med en kogt linoliefernis, som trykkes på et overføringspapir (papir med vandopløselig limoverflade). Den klæbende fernis indpudres med fint pulveriseret glasfarve. Dette billede overføres herefter til en flad glasbolle. Denne opvarmes til smeltning, og en ny glasklump smeltes sammen med billedet. De to klumper integreres med det trykte billede "indbagt". Den klæbende fernis **forbrænder totalt i den høje temperatur**. Den her beskrevne metode til fremstilling af billederne i glaspresserne, er realistisk og vil stadig kunne realiseres. Jeg **TROR** de blev lavet på den måde. ●

Centrallukkeren

Svend Frederiksen

Retina IIa, lange tider? Her er chancen for et godt køb. De fleste samlere vil nemlig betakke sig, når apparatet ikke er i orden. Det betyder en lav pris for et fremragende apparat, som formodentlig blot kræver en kærlig hånd. I de fleste tilfælde drejer det sig kun om et par timers arbejde. Baggrunden er følgende kendsgerninger:

1. Næsten alle centrallukkere er produkter af meget høj kvalitet.
2. De sidder godt beskyttet. De fleste brugere har passet godt på det ofte kostbare apparat. Men selv når ejeren har misligholdt det, overlever lukkeren!
3. Lukkeren når aldrig at blive slidt. Amatørfotografen tager højst 1000 billeder med det samme apparat.

Jeg har endnu ikke mødt en centrallukker, som ikke kunne bringes i topform efter en beskeden indsats fra min side. Det skal indrømmes, at den lille kompakte mekanik kan virke skræmmende. Men det er en gennemtænkt konstruktion, som i virkeligheden er ret service-venlig. Dette gælder alle de kendte fabrikater som f.eks. Compur, Prontor, Copal og tilsvarende japanske mærker.

Lad os afmystificere centrallukkeren lidt, inden vi begynder at skille den ad. Der findes ganske vist et utal af forskellige lukkermodeller. Men de ligner hinanden meget, og følgende tre grundelementer møder man i dem alle, idet jeg ser bort fra de meget enkle centrallukkere, som ikke spændes. I dem "knipses" der blot til 1 eller 2 lukkerblade:

1. Et sæt lukkerblade (fra 3 til 6), som kan aktiveres af en ring, som under eksponeringen bevæger sig nogle få grader med uret (set fra frontlinsen), hvorved bladene åbnes. Lige efter, afhængigt af den indstillede lukkertid, vender ringen tilbage til udgangspositionen og bladene lukkes. Her holdes den på plads af en ret svag fjeder. Denne del er altid bygget meget let for at opnå den bedst mulige tophastighed.
2. En drivmekanisme, som kan låses, indtil udløserknappen trykkes ned. Drivkraften kommer fra en kraftig fjeder; det er den, man spænder, når man forbereder en eksponering. Så i sidste ende leverer man selv den nødvendige energi. Der findes forskellige varianter, fra en master ring som omslutter optikken, til en lille krumtap, placeret ca. kl. 12 over optikken. Drivmekanismen går ved udløsningen i indgreb med ovenævnte lukkerbladsring. Men der er sørget for, at der ikke er noget indgreb, når man spænder mekanismen (i så fald ville bladene lukke op og i en gang for meget).
3. En bremse, som består af et lille urværk. Det skal bremse drivværket på tilbagevejen, mens lukkerbladene står åbne. Det er et lille mesterværk, som kombinerer op til fire forskellige bremseeffekter (husk, at lukkertiderne ofte spænder fra 1 sek. Til 1/500 sek.). Hertil bruges f.eks. i Prontor SLK et langsomt hæmværk fra 1 sek. Til ¼ sek. Et hurtigere hæmværk fra 1/8 sek. Til 1/30 sek. For de hurtige tider er det alene de frit roterende tandhjul, som bremser. Endelig kan det hele kobles fra, så drivmekanismen frit kan returnere. Det tager typisk 1/250 sek. eller 1/300 sek. I nogle lukkere er der desuden en accelerator: En kort kraftig fjeder, som giver masterringen et ekstra puf for at opnå 1/400 eller 1/500 sek. Man mærker tydeligt en ekstra modstand, når man drejer vælgeren op på højeste lukker hastighed på disse lukkere (f.eks. Compur Rapid). Det hele styres af en kontrolskive (se fig.1) med små trappetrin, som indstiller mekanismen til de forskellige hastigheder. Der er også sørget for, at urværket nulstilles, når lukkeren spændes.
4. Som ekstraudstyr kan der være en selvudløser, som stopper processen i 8-10 sek., lige inden bladene lukker op. Det er også et urværk, men enklere end det første. Det har sin egen

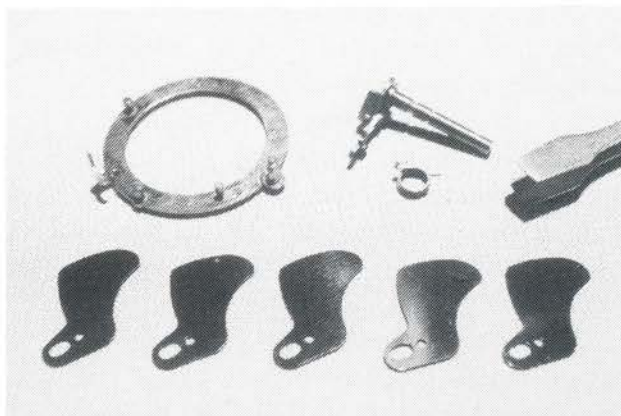
Der stor forskel på, hvor mange dele man skal fjerne for at komme til lukkeren forfra: så nemt kommer man ind til Compur lukkeren på en Retina IIa.

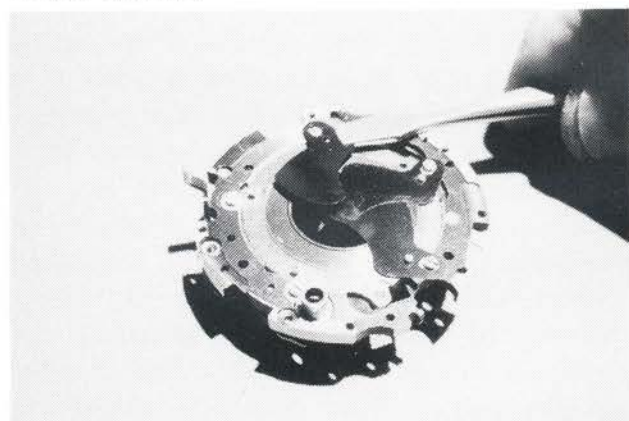
Efter at have fjernet 7 skruer er man inde i Prontor-S lukkeren på en Akarelle.

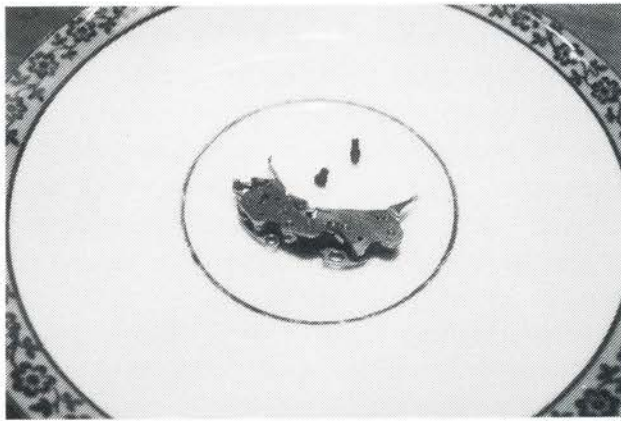
Så meget skal afmonteres på Vito CLR før man er inde i Prontor lukkeren.

Lukkerblade med ring. "Krumtap" med drivffeder.

Lukkerbladene lægges på plads.

Hæmværkerne skylles i rensesvæske.

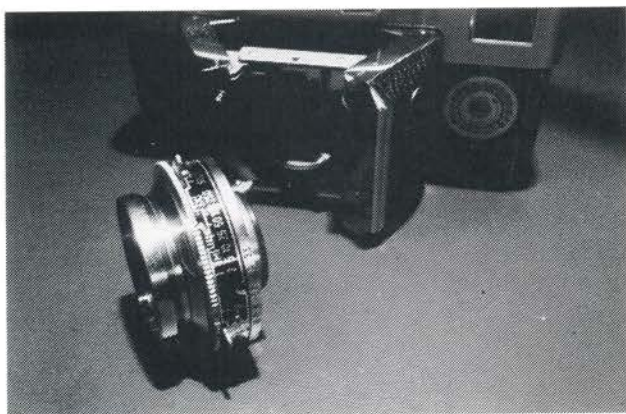
drivffeder, som på de ældste modeller spændes separat med den velkendte lille signalarm, som også viser, hvornår eksponeringen kommer. På nyere modeller bliver selvudløseren klargjort hver gang lukkeren spændes. Hvis man ønsker at benytte den, skal blitz-synkroniseringsvælgeren så sættes på V.

Det var de fire vigtigste dele. Derudover kan man støde på en del andet ekstraudstyr:

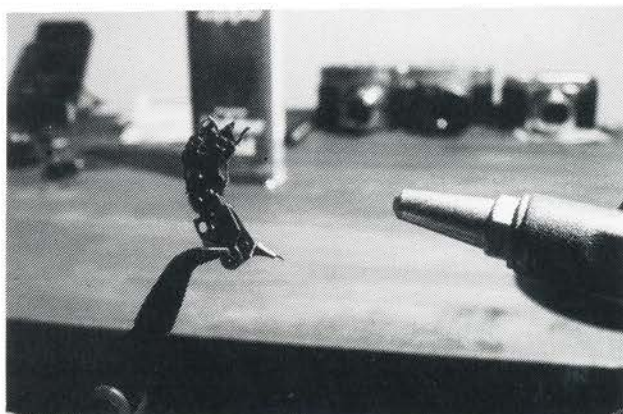
Blitz-synkronisering X og M
Blænde (apparater uden udskiftelig optik)

Kobling af kombineret blænde/lukkerværdi (EV)
Kobling af afstandsmåler
Kobling af lysmåler
Spejlrefleks-kobling (lukkeren holdes åben)
Dybdeskarpheidsindikator
Et sæt ekstra lukkerblade (f.eks. Prominent)

Jeg overlader indtil videre dette til selvstudium. Kan man først de fire hovedelementer på fingrene, volder resten næppe problemer! Dog er spejlrefleks apparater med centrallukker et kapitel for sig. Har de tilmed koblet lysmåler og EV, er de så komplicerede, at der skal både mod og erfaring

Hele lukkeren på en Vitessa afmonteres med en enkelt gevindring.

Mekanikken blæses tør.

til at gå i gang med dem. Der er ikke adgang forfra, så frontpartiet skal afmonteres, og kompliceret timing går tabt.

Men lad os komme i gang med de alm. søger- eller målesøgerkameraer. Du kan jo begynde med et mindre værdifuldt apparat. På de fleste kan man nemt komme ind til lukkeren fra forsiden (som f.eks. med Retina IIa) og i mange tilfælde kan problemerne ordnes herfra. Man skal først afmontere det forreste linseelement. Gør notater om linsens og afstandsringens placering. Bag linsen møder man en gevind-ring, som er en lille halvmåne, hvis flade side drejes mod ringen. Herefter kan ringen skrues af. På nogle lukkere er der en bajonetlås i stedet for gevind. Man kan allerede nu komme til de vigtigste dele i lukkeren. Som nu problemet med de lange lukkertider. Man afmonterer urværket ved at fjerne to skruer, og "skyller" det derefter i en renssevæske. Man kan bruge isopropyl-alkohol eller evt. lightervæske (Zippo el. lign.). Ifølge Compurfabrikernes servicevejledning må der kun anvendes trichloroethylene eller perchloroethylene, men det er meget sundhedsfarlige stoffer, så brug dem ikke. Har man trykluft til rådighed, blæses væsken bort, ellers må man vente til det fordamper. Nu skal hvert leje have en "mikroskopisk" dråbe olie (brug lup), inden urværket sættes på plads igen. Selve urværket skal forblive samlet. Der er ingen fordele ved at skille det ad, og det kan være meget vanskeligt at få alle akselenderne på plads.

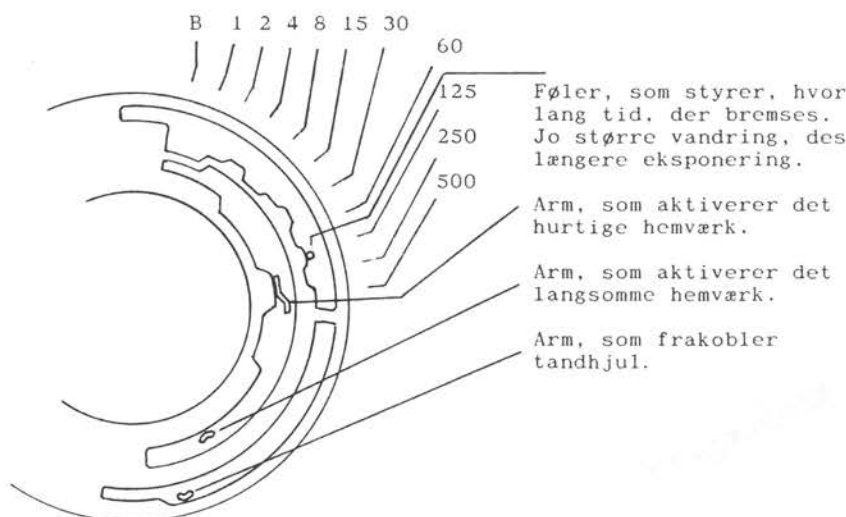
Er apparatet meget forsømt, må man hellere afmontere centrallukkeren helt. Det er f.eks. nødvendigt, hvis lukkerbladene slet ikke bevæger sig, eller hvis de bevæger sig med besvær. De fleste lukkere fastholdes af en gevindring, som man kan komme til fra bagsiden (inde i

filmkameraet). Det kan være en fordel at følge en beskrivelse af den aktuelle kameramodel f.eks. i en af Thomas Tomosys bøger, men i de fleste tilfælde kan man slutte sig til fremgangsmåden, ved selv at iagttage apparatets opbygning. Giv dig god tid, studér kameraet nøje, og forbered hver enkelt proces grundigt. Læg en ære i at efterlade "negative" spor efter dine aktiviteter i form af ridser, slidte kærve, fingeraftryk, støv i objektivet o.s.v.

Når man har fået lukkeren afmonteret, kan man komme ind til lukkerbladene ved at fjerne fire skruer på bagsiden. Når man skiller de to halvdele, falder bladene ud, så det er bedst at tegne en skitse på forhånd over bladenes placering. Det er ikke sikkert, at de er ens, og der kan være to blade i en af positionerne. Når man prøver det første gang, er man sikker på, at slaget er tabt: Det virker overvældende, når de tynde lukkerblade vælter ud på bordet. De er kun 0,05 mm tykke, men alligevel forbausende robuste, og det hele kan med lidt tålmodighed samles igen, når delene er rensed. Resultatet er lige overvældende, for nu arbejder lukkeren som en drøm. Snavsede lukkerblade er meget ofte årsagen, når et apparat opgives på grund af lukkersvigt.

Ovenstående metode er ikke den eneste, som kan anvendes, så måske er det på sin plads at filosofere lidt over mulighederne! En hurtig og meget anvendt metode er at "skylle" lukkeren uden at skille noget ad. Der afsluttes med en blanding af renssevæske og grafit. Der findes også originale smøreskemaer, udgivet af fabrikkerne. Her vises i detaljer, hvilke flader, som skal have henholdsvis fedt, tynd og tyk olie! Man må gøre op med sig selv, hvilket mål, man har. Hvis der er tale om en samling, som skal beskyttes bedst muligt, er slidta-

Prontor SLK kontrolskive i stillingen 1/125 sek.

Skematisk tegning af Prontor SLK lukkeren med funktionsbetegnelser.

ge nok ikke den største trussel! Min anbefaling er så at sørge for en ren og tør mekanik, for det er den bedste garanti mod rust. Den sidste gang rensesvæske kan evt. tilsættes nogle få dråber olie. Også selvudløseren er nem at afmontere, og den skal have samme behandling som "bremsen". Bagefter sættes den lettest på plads, hvis udvekslingen står midt i sin vandring. Det er meget lidt plads, så det er vigtigt, at selv drivfjederen vender samme vej som ved afmonteringen; ellers risikerer man, at den hindrer andre deles frie bevægelighed.

Justering

Der er sjældent brug for nogen justering af lukkertiderne, når alt er rensat og smurt. Lad være med at kompensere for en lang lukkertid i en snavset centrallukker ved at justere på delene. Kontroller ved langsomste lukkertid. Urværket kan drejes lidt omkring den ene monteringskrue. Gør det, indtil lukkeren passer på den længste eksponering. Resten falder automatisk på plads.

Fabrikkerne regnede med tolerancer på +/- 15% på de lange tider og 20% på de korte. Man brugte bl.a. følgende justeringer:

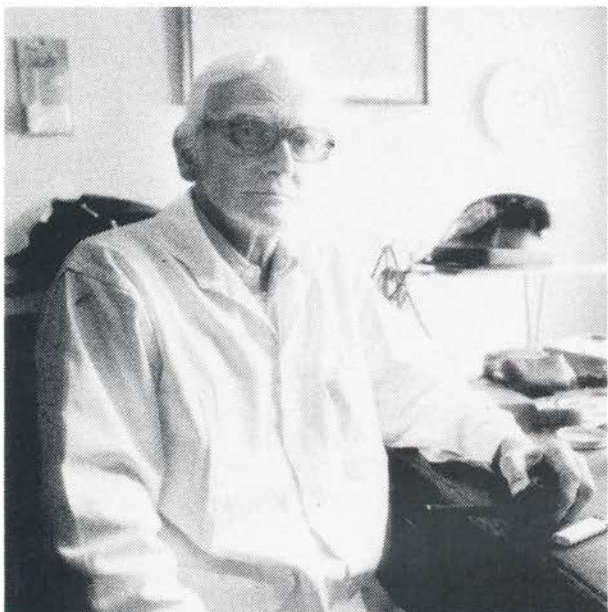
1. Drivfjederens spænding ved hjælp af flere "trin" i befæstelsen. Ankerangens tolerance ved hjælp af et bøjeligt stop i ankerets tilhold.
2. Følerens vandring ved at file, bukke eller klemme kontrolskivens trappetrin.
2. Urværkets stilling ved at dreje det omkring den ene monteringskrue.

Men som allerede nævnt bør kun den sidstnævnte justering praktiseres. Jeg ved det af erfaring, for jeg har selv prøvet de øvrige justeringer. Det har hver gang vist sig at være et vildspor, idet årsagen til unøjagtigheden skulle findes andre steder. Som regel skyldes den, at der er dele, som ikke bevæger sig frit. Arbejdet med centrallukkere er et tålmodighedsarbejde, men det er også en stor fornøjelse, når belønningen er en velfungerende lukker.

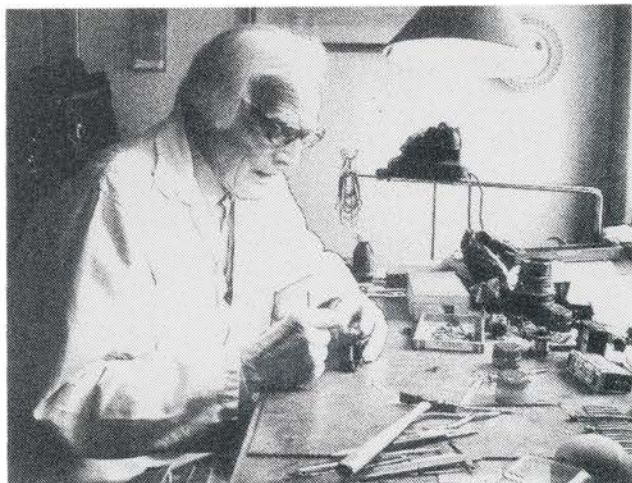
En kameramekaniker

- beretningen om en af de få tilbageblevne gamle kameramekanikere.

Gunni Jørgensen

Henning Spindler. Foto: Biilmann Foto.

Ved arbejdsbordet. Foto: Gunni Jørgensen.

I et af de ældre baghuse i København i Kompagnistræde 6A finder vi en af de få kameramekanikere, der har været aktiv indenfor foto-branchen siden 1938. Henning Spindler der blev født på Frederiksberg i 1923, har siden han blev erhvervsaktiv udelukkende beskæftiget sig med reparation af kameraer, filmudstyr, kuglehoveder, stativer og alt muligt andet udstyr indenfor foto og film.

Familien Spindler flyttede på et tidspunkt til Østerbro, hvor den unge Spindler som 12 årig havde et job som cykelbud et års tid. Efter endt skolegang kom han i lære som finmekaniker hos firmaet Jensen Andersen, der havde en afdeling hvor specialet var reparationer til foto- og filmbranchen. Det var en meget alsidig læreplads, der gav et både dybtgående og bredt kendskab til stort set alt datidens foto og filmudstyr samt tilbehør hertil, og grundlaget for et godt og langt livs beskæftigelse med reparationer var lagt. I 1952 solgte firmaet Jensen Andersen reparationsafdelingen for foto og film til Henning Spindler og en kollega ved navn Lindsby.

Det første værksted havde til huse i Klosterstræde, hvor den ved salget medfølgende store kundekreds af fotohandlere og grossister nød godt af den solide ekspertise de to kompagnoner besad. Forretningen gik vældig godt, og yderligere en svend blev ansat. En af de i løbet af årene ansatte svende var også tryllekunstner, og det var en egenskab, der faget taget i betragtning godt kunne være behov for en gang imellem. En vigtig del af arbejdet bestod af reparationer af Agfa kameraer, Bolex smalfilmapparater samt Bell and Hovell filmapparater.

Forretningen havde succes i 21 år indtil 1973, hvor bl.a. Agfa og James Polack oprettede egne reparationsafdelinger. Det gav mærkbare virkninger for det lille værksted, der ikke kunne fortsætte som hidtil. Lindsby fik ansættelse hos P.A. Herskind, og den ansatte svend blev overtaget af firmaet S.E. Svendsen. Henning Spindler fortsatte derefter alene i nye lokaler i Kompagnistræde 6, hvor værkstedet havde til huse indtil 1985, hvorefter det flyttede til den nuværende adresse Kompagnistræde 6A.

Montering af et objektiv på "Nellerød" kamera nr. 170.
Foto: Camilla Hultén.

Værkstedet er indrettet på 2.sal i en tidligere 2 værelses lejlighed på ca. 50 kvadratmeter i baghuset, der formodentlig er opført omkring midten af det forrige århundrede. Kunderne er i dag overvejende reportage- og reklamefoto-grafer, samt grossister der sender ind for deres kunder. Henning Spindler reparerer gerne alle mekaniske kameraer, og en stor del er i dag af mærkerne Hasselblad, Linhof, Leica, Rollei og Zeiss, men en udpræget forkærlighed for de 2 øjede Rolleiflex er vanskelig at skjule. Værkstedet råder over en god

maskinpark til fremstilling af udgåede dele, og ikke mindst en hel del reservedele samt mange hjemmelavede hjælpeværktøjer til Rollei kameraer. De gode gamle Compur lukkere er også et yndet speciale.

Der findes heldigvis stadig kunder, der værdsætter de mekaniske kameraers kvaliteter, og skulle der på det ellers travle værksted undtagelsesvis være en lidt død periode, er der altid noget udskudt arbejde at få fra hånden.

Når talen falder på moderne kameraer er Henning Spindlers mening helt utvetydig, de er uimodståeligt grimme med deres plastikhåndtag og objektiver der med højlydt snurren farer frem og tilbage.

Henning Spindler cyklede hver dag i mange år fra sin bolig i Vanløse til Kompagnistræde, men de senere år har et ikke så stærkt helbred sat en stopper for dette. Han holder dog stadig fast ved at værkstedet skal være åbent dagligt fra kl. 11 til 16.30. Hvor mange år det lille værksted vil bestå endnu, kan kun Henning Spindlers helbred afgøre.●

"Dit & Dat"

Generalforsamling & landsmøde

17. april i Odense

Endnu engang havde vi sat hinanden stævne for at afvikle den årlige generalforsamling & landsmøde i centrum af Odense by. Loppemarked, generalforsamling og anvisningssalg blev afviklet i et hyggeligt samvær.

De første energiske morgenmænd stod længe før "tid" parat til at erobre et opstillingsbord – klar til dagens loppemarked smukt stod tingene opstillet i snorlige rækker med front mod det købevenlige publikum. Klokken 10:30 bød formanden de fremmødte velkommen med ønsket om et godt landsmøde. Det varede ikke mange minutter før lokalet var som en summende bikube – den livlige handel fortsatte de næste par timer. Danmarks Fotomuseums bogmarked, betydelig udvidet siden sidste år, havde adskillige købere som ønskede at vide mere om deres samlerklenodier. Medlemmer der kommer langvejsfra får denne ene gang om året mulighed for at erhverve sig nyt "isenkram", men også for at udvide og formidle nye kontakter til andre samlere. Rask iler tiden mod "middagslukning" til klokken 14:00, hvor den berammede generalforsamling tog sin begyndelse.

Formandsberetningen

Generalforsamlingen indledtes med at Peter Haagen, fra Viborg, blev valgt som ordstyrer. Efter at have fastslået at generalforsamlingen var lovligt indkaldt blev ordet givet til selskabets formand Andreas Trier Mørch. Sæsonens 6 foredragsaftener var blevet afviklet med et usædvanligt stort fremmøde af interesserede medlemmer Mogens Kruse fhv. medarbejder ved DR-TV fortalte om tv-mediets barndomsår, Niels R. Jensen og Rudi Hemmingsen berettede om Hasselblad, en tur i den grønlandske natur blev flot serveret af Jacob Lautrup. I januar kom Sigfred Løvstad og berettede om gamle fotografiapparaters anvendelighed i dag, måneden efter berettede Ole Schelde en spændende spionhistorie, til sidst, i marts måned fik vi noget at vide om politifotografering – tak til alle. Herefter fremhævedes de meget vellykkede ekskursioner som havde præget 1998: først og fremmest historien om H.C. Andersens liv og levned på Østerbro, fortalt af lokalhistorikeren Helge Østergaard i Lokalhistorisk Cafés lokaler i Ndr. Frihavnsgade, som tillige er et lille H.C.A. museum. Den næste ekskursion gik til Nationalmuseets Bevaringsafdeling i Brede, hvor de 30 fremmødte medlemmer fik et indblik i bevaringssektionens store arbejde med at redde fortidens fotografier. "Indkøbsturen" til Olofström i Sverige blev ligeledes afviklet planmæssigt. Den sidste ekskursion som var berammet til at se Alex Steinbachs Fotohistoriske Samling i Nykøbing F. måtte desværre aflyses på grund af manglende tilslutning i RETTE TID – turen vil blive forsøgt gennemført i år. Herefter blev de afholdte mødeaftener beskrevet, hvis succes afspejlede sig tydeligt i en usædvanlig høj mødeprocent. Til sidst takkede formanden for alle de hjælpende hænder omkring fremstillingen af Objektiv, som på årsbasis omfattede ialt 283 sider. Særlig temanummeret om Voigtländer havde vakt ikke blot dansk, men også international opmærksomhed. Andreas Trier Mørch afsluttede sin beretning ved at konstatere, at Dansk

Fotohistorisk Selskab i 1998 havde ydet nogle af sine mest succesrige tiltag - stor TAK til de trofaste annoncører. Medlemstallet er på 387 en lille tilbagegang.

Kassererens beretning

Peter Haagen meddelte som ordstyrer, at selskabets kasserer ikke var til stede, og at formanden ville fremlægge regnskabet. Et mindre underskud på kr. 2.982,69 skyldtes bl.a. en forhøjelse af omkostninger ved trykning af temanummeret om Voigtländer samt indkøb af en computer til redaktionen. Forsamlingen blev spurgt om man havde kommentarer til regnskabet. Et medlem forespurte om årsagen til at vi ikke mere fik tidskriftsstøtte fra Kulturfonden. Redaktøren kunne fortælle at betingelserne for tilskud var ændret væsentligt i forbindelse med en ny bestyrelse i Kulturfonden, man ville dog søge påny i 1999. Herefter blev regnskabet godkendt med akklamation.

Redaktørens beretning

Flemming Berendt kunne berette at 1998 havde været et meget hektisk år, bl.a. på grund af tidspres omkring færdiggørelsen af temanummeret om Voigtländer. De planlagte 4 numre af Objektiv var dog blevet afviklet rimeligt godt. Særnummeret om kgl. hoffotograf Peter Elfelt skrider planmæssigt frem til trykning i jubilæumsåret 2000. Redaktøren takkede derefter de mange bidragydere, som havde tilført fotohistorien nye hidtil ukendte oplysninger. Som medredaktører af Voigtländer-nummeret en særlig tak til Gunni Jørgensen, Niels R. Jensen, Knud Nielsen, Sigfred Løvstad og Per Ask Nielsen. Desuden en tak til Carl-Hermann-Hansen, Cote Cuculiza m.fl.

Indkomne forslag

Ingen indkomne forslag.

Valg til bestyrelsen

På valg til bestyrelsen var: Flemming Berendt, Sverre Hugo. Og Andreas Trier Mørch. Niels-Ove Rolighed ønskede at udtræde af bestyrelsen. Bestyrelsen foreslog Svend Erik Jeppesen og Leif Germann Jensen som nye bestyrelsesmedlemmer. Da der ingen modkandidater var opstillet blev de indvalgt. F. Berendt og Sv. Hugo blev genvalgt. Efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig – med følgende sammensætning:

Formand: Sverre Hugo, **næstformand:** Gunni Jørgensen, **redaktør:** Flemming Berendt, **kasserer:** Svend Erik Jeppesen. **Anvisningssalgsleder:** Niels Resdahl Jensen. **Jyllands afdeling:** Kaj Kempel, **best. medlem:** Leif Germann Jensen.

Kontingent

Bestyrelsen foreslog uændret kontingent for 1999.

Bordene bugnede af fint fotografika.

På loppemarkedet kunne man finde endog sjældne effekter.

Andreas & Hugo er midt i afsætningen af formidlingssalget.

Redaktøren aflægger sin beretning over de kommende numre af Objektiv.

Regnskabschef Niels Resdahl Jensen holder nøje tjek på de mange små tal!

Foto: Kaj Kempel & Gunnar Jørgensen

Valg af revisorer

Henri Mæhle og Lars Schönberg-Hemme modtager genvalg.

Eventuelt

Der var ingen kommentarer fra forsamlingen.

Anvisningssalg

Endelig var tiden kommet til anvisningssalget, med Niels og Tune ved regnskabsbordet, Andreas og Svenn som "køllesvinger" og håndlanger, kunne forestillingen begynde. En efter en kom de gode sager under hammeren kroner 25-50-75-100 solgt til den herre! Alle 80 numre blev afviklet med vanlig rutine og ekspertise. Andreas har evner til at sælge "hvad som helst" til "hvem som helst" for "hvad som helst" – men da alle ser glade ud – må operationen betragtes som vellykket. Mange almindelige men dog interessante sager kom under hammeren. Priserne var relativt pæne, enkelte sager var meget eftertragtet, hvilket afspejlede sig i prisniveauet. Efter ca. 2 timers hårdt arbejde var man nået til det sidste nummer og omsætningen havde sneget sig op på kr. 16.000 ved hammerslag. Tak til alle som deltog. ●

Dansk Fotohistorisk Selskab

"PÅ NETTET"

Medlemmer som måtte have fotohistoriske internetadresser bedes fremsende dem til redaktionen for publikation. Da redaktionen ikke kan påtage sig at afprøve disse, bedes udførlig beskrivelse af indholdet vedlagt

Internetadresser:

Søgning af danske adresser eller telefonnumre:

www.krak.dk

www.degulesider.dk

www.009.dk

Forklaringsliste på pc ord & udtryk:

www.whatis.com

Gratis SMS beskeder til mobiltelefoner:

www.plussms.dk

Verdensomspændende udbud af Classic Collectors:

<http://www.classiccollection.com/>

The Daguerreian Society:

<http://www.austinc.edu/dag>

Alt om daguerreotypier, information for samlere og renovering:

<http://www.daguerreotypes.com>

Fratelli Alinari Museum of Photography, Italien:

<http://www.net/db/musei/alinari.htm>

Photographic Historical Society of Canada:

<http://web.onramp.ca/phsc>

Maurizio Frizziro's sider om Exakta:

<http://www.leaderrealestate.com/ex>

Ed Rommeys sider vedr. reparationer:

<http://www.edromney.com/products.html>

Modernisering af Kiev 88 & Zenit-80 Revue. Operationen foretages af Foto Arsenal tast:

www.arsenal-photo.com

Verden er rund! Importør af et fantastisk fiskeøjle-objektiv, 1:3,5/8 mm.

www.arsenal-photo-com

Photo Deal, fotohistorisk tidsskrift:

<http://www.photodeal.de>

Die Camera. Fotohistorisk boghandel i Hamburg:

www.diecamera.de

Salg af fotografika:

www.mariott.u-net.com

Links til andre udbydere:

www.photoshopper.com

Søg Voigtländer eller Zeiss på:

www.yahoo.com

Fotografier til kommercielt brug, retningslinier for copyright. Library of Congress i Washington:

<http://cweb2.loc/ammem/copirc.html>

Fred Sherfy's Links sider:

<http://www.concentric.net/~sherfy/links.html>

David Silvers Photoshopper:

<http://www.photoshopper.com/editorial/coll>

Photographic Collectors Club of Great Britain:

<http://www.lightwave.demon.co.uk/pccb/links.htm>

Verdens største internet-auktionsmarked: hvad du søger skal du få - tast:

<http://www.ebay.com>

Klik og 12 valgmuligheder dukker frem på skærmen. F.eks. Photo & Electronics, Vintage, Collectible - i alt 822.984 fotohistoriske effekter! Hvis man ønsker specifikt photography collection, tast:

<http://listings.ebay.com/aw/listings/list/category711/index.html>

Nu får du 11 valgmuligheder af fotografika. For at blive registreret som auktionskunde tast:

<http://pages.ebay.com/aw/registration-show.html>

DFS hjemmesiden: <http://homeO.inet.tele.dk/dfs/> præsenteres selskabets formål & aktiviteter. Adresseliste, mødekalender, ekskursioner samt Links til andre Websider med fotohistorisk indhold. Det aktuelle nummer af OBJEKTIV omtales, samt alle temanumrene. **Indholdsfortegnelse** at samtlige numre af Objektiv.

Eventuelle henvendelser KUN vedrørende **internetsiderne** kan ske til webmaster **Peter Haagen** på email: haagen@post6.tele.dk
ALLE øvrige henvendelser skal ske til REDAKTIONEN.

Ekskursion til Det Danske Filminstitut FILMARKIVET

Torsdag den 30. September kl. 19:00

Mødested: Bagsværd Fort, Møllemarken 29, 2880 Bagsværd

S-tog: linie H. mod Farum, stå af på Stengården Station.

Bus 43 til Værebroparken, stå af ved parken mellem Møllemarken og Gammellosevej.

Diskret tilbagetrukket i grønne omgivelser ligger Bagsværd Fort og gemmer på sin egen historie og den danske filmskat. Bag tykke mure opbevares mange tusinde danske- og udenlandske filmtitler fra stumfilm til tonefilm, fra sort-hvide film og farvefilm til dokumentarfilm. Antallet af film har allerede sprængt alle rammer og der kommer stadig mange flere til! Derfor vil arkivet være under omorganisering i de kommende år.

Arkivleder og konservator Jesper Stub Johnsen har fortalt at det er sidste chance for at aflægge arkivet et besøg under de nuværende forhold. Medarbejdere fra filmarkivet vil fortælle om stedet, dets historie og om filmene. Vi vil besigtige arkivet samt arbejdspladserne og fortælle om det daglige arbejde med at passe på de gamle og nye film – der vil også blive mulighed for at se på lidt teknisk udstyr, kameraer og fremvisere.

På grund af den ringe plads må vi begrænse antallet af deltagere til 20 personer, som vil blive delt op i to hold.

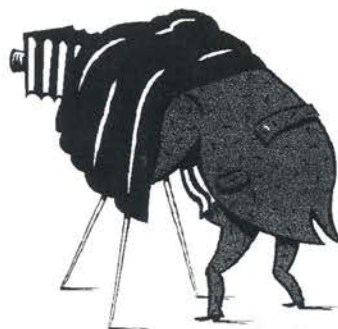

**Tilmelding senest den 26. September på tlf.:
4919 2299, evt. på telefonsvarer.**

Jyllandsmøde

Lørdag den 9. Oktober 1999

Domus
Enghavevej 34
7100 Vejle

Loppemarked & anvisningssalg

Program:

Kl. 9:30 Vi mødes på Domus og stiller op til loppemarked
10:30 Kaj Kempel byder velkommen
13:00 Middagspause & eftersyn
14:00 Anvisningssalget begynder
17:00 Oprydning!

DFS byder på kaffe, te og kager
Øl og vand tager man selv med!

PS: Husk at give en hånd med ved
Oprydningen!

Tilmelding senest den 26. September

Kaj Kempel
Overager 10
7120 Vejle Øst
Tlf: 7581 4511

Vel mødt!

MØDERÆKKEN:

**16/9 - 30/9 (ekskursion) - 2/10 - 9/10 (Vejle) - 21/10
- 18/11 - 9/12**

Møderækken:

Torsdag 16. september

Fhv. fotoimportør gennem 32 år, Henrik Steinmetz Andersen indleder efterårs- og vintersæsonen med at skildre en importørs arbejde med at repræsenterer et udenlands fotoprodukt her i landet. Blandt de importerede produkter kan nævnes: Exakta, Aldis, Praktica, Novoflex samt Rowi. Aftenen afsluttes med det sædvanlige medbragte "skrotsalg".

Torsdag 30. September

Ekskursion til Filmarkivet

Se side 44!

Lørdag 2. oktober

Loppemarked & anvisningssalg begynder PRÆCIS kl. 13:00.

Efterårets loppemarked & anvisningssalg afholdes i Østerbro Medborgerhus, Århusgade 103, vort sædvanlige mødelokale.

Anvisningssalget begynder kl. 15:00 under ledelse af Andreas Trier Mørch & Sønn Hugo. Kl. 16:30 afsluttes med oprydning - hvor ALLE bedes medvirke!!

Lørdag 9. oktober

Anvisningssalg i Vejle

Se side 45!

Torsdag 21. oktober

Aftenens foredragsholder er på ferierejse, men vi håber at tilsagnet falder på plads. Vi afslutter som altid med "skrotsalg".

Torsdag 18. november

Peter Randløvs specielle interesseområde er stereofotografering, stereobilleder og registrering af disse. Efter Erik Ferslings død, fortsættes registreringen af P.R., som vil give en orientering. Der vil desuden blive fremvist en serie usædvanlige stereoskopbilleder med den karakteristiske dybdevirkning. Stereobriller vil blive udleveret. Aftenen afrundes med det eftertragtede "skrotsalg".

Torsdag 9. december

Juleanvisningssalg

Ændret mødetid: klokken 19:00.

Årets store begivenhed: juleanvisningssalget begynder som sædvanlig med at Andreas Trier Mørch svinger hammeren. Alle indleverede effekter **skal** være nummereret og opstillet på salgsbordet.

Efterlysning!

Efterlysning

Efterlysning

Efterlysning

Dansk Fotohistorisk Selskab har et stort antal medlemmer, hvis viden og ekspertise er et potentiel som ikke kun bør være til egen adspredelse og fornøjelse. Et af formålene med vort snart 25 år gamle forening er at formidle og udsprede kendskabet til fotohistorien og de mekaniske apparater, uden hvis eksistens der intet var at berette.

Forhåbentlig er læseren på sporet af min pointe! Rigtigt gættet. Vi mangler meget alvorligt foredragsholdere - dvs. medlemmer som på en eller anden måde kunne have lyst til at fortælle om Deres hobby. Måske er man lidt tøvende - det har man ikke prøvet før - og hvad nu hvis! Fortvivl ikke!

Bestyrelsen har efterhånden rutine i at støtte, og være behjælpelig med at føre "budskabet" frem til glæde og fornøjelse for alle parter. Tænk lidt over denne opfordring og tænk på, hvor ofte vi har haft stor glæde af tidligere foredragsholdere og deres interessante indlæg. Dit tilsagn er ikke længere væk end din telefon - telefonnummeret er 4919 2299. F.B. •

Spaltelukkeren

Danmarks Fotomuseum i Herning havde i 1998 næsten fordoblet sit besøgstal til 6.605 gæster! Fremgangen skyldes en målrettet og intenst markedsføring. De mange flotte billedudstillinger er et andet aktiv. Museet har tillige i det forløbne år modtaget og købt en række interessante og spændende kameraer.

Et **"Brevduekamera"** samt en 12 cm høj "Elastolinfigur fra 1839 stjålet fra en lukket montre i Museet for Film- og Fototeknik i Deidesheim. Dusør på DM 1000. Tlf.: 0621/328816.

Kunstmuseet i Ystad fejrer Øresundsbroens indvielse i år 2000 med udstillingen "Kulturbro 2000" i november måned. D.F.S. & Danmarks Fotomuseum får her lejlighed til at "vise flaget". Under titlen "Danska Fotopionjärer" bliver der mulighed for præsenterer tidlige danske fotografers værker, såvel portræt- som bybilleder m.m. Hvis du ønsker at deltage med materiale bedes du kontakte bladets redaktør. Tlf.: 4919 22 99.

I december år 2000 kan DFS fejre sit 25-års jubilæum. Vi efterlyser medlemmer som på en eller anden har lyst til at medvirke, personligt eller med gode ideer, morsomme privattoptagelser fra vore mødeaftener og ekskursioner eller anden form for bidrag til festligholdelsen af dagen. Kontakt redaktionen. Tlf: 4919 2299.

Congratulations to The Photographic Historical Society of Canada (PHSC). Den 29. september kan det fothistoriske selskab fejre deres 25 års jubilæum. Selskabets præsident, Michael Oesch vil på dagen stå i spidsen for et festligt arrangement i Kodaks auditorielokaler i Toronto. TILLYKKE!

The National Stereoscopic Association har også kunnet fejre sit 25- års jubilæum i dagene 8-12. Juli i Green Bay, Wisc. USA. Mere tillykke!

Den kendte tyske fotoskribent Günter Salomon er død. Bedst kendt som primus motor for en række fothistoriske temanumre under navnet Das Insider Magazin (flashlite) bl.a. om: Retina, Click & Clack, "Sport" og "7 Luxinas". G.S. havde en utrolig "næse" for kuriositeter og evnen til at beskrive tekniske finurligheder i et forståeligt sprog. Samlertidsskriftet er i dag meget eftertragtet i Tyskland.

Efterlysning! Navn søges på et sort box-lignende bakelitkamera fra 1950-60'erne, muligvis fremstillet i CSSR. Objektivet navn er "TIMBA". Dets forbillede har utvivlsomt været Eastman-Kodak Baby-Brownie. Redaktionen: 4919 2299.

Agfa Karat. Er man samler af disse små hyggelige apparater. Kan en komplet fortegnelse rekvireres fra redaktionen: 4919 2299. Pris kr. 10,-.

Contaflex apparater fra perioden 1953-1972. Best. nr., modelbeskrivelse, fremstillingstidspunkt og antal fremstillede eksemplarer kan også leveres fra redaktionen: 4919 2299. Pris kr. 10,-.

Filtergevindskærer: For den fingernemme har Manfred Graumann fremstillet et instrument for gevindkombinationen: 46/49 mm, 52/55 mm, 58/62 og 68/72 mm. Adressen: Eschbachstr. 22, 42659 Solingen, tlf.: 0212/44664.

For at aflaste vor nuværende hjælpende hånd med ilægning af raster i fotografier til Objektiv søges medhjælp. Kontakt redaktionen tlf.: 4919 2299.

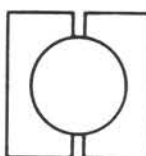
Fabriksvej 7 DK-6270 Tønder
Telefon 7372 3211

NJAL FOTO

NJALSGADE 22 - 2300 KBH. S. 3254 5590

Fax: 3254 3858

KODAK & H-COLOR

DE FORENEDE FOTOLABORATORIER A/S

Kamera-specialisten

AGFA

FREDERIKSSUNDSVEJ 136 - 2700 BRØNSHØJ -

TELF/FAX: 3860- 6317.

GOECKER
PROF-SERVICE
35821100

Titangade 13A • 2200 København N
Postbox 666 • Fax 35 82 52 00

Polaroid

Toftebakken 2 G

Postboks 9

3460 Birkerød Tlf. 45 82 52 90

Fax 45 82 52 95.

Christianshavns

FOTO

FILM fremkaldes
og kopieres

artikler TORVEGADE 55

Telefon: 3257 7871

brugt foto
købes -
køb - salg -
bytte

ALT I TRYKSAGER

IDÉ/LAYOUT, DTP, REPRO.

1, 2 & 4-FARVE OFFSET, DIGITALT TRYK,
MASSEKOPI, FARVEKOPI, GIGANTKOPI
BOGBIND OG UDSÅNSNING

TOBEMO OFFSET A-S

SMEDEVANGEN 2 • 3540 LYNØ • TLF. 48 19 28 48

VESTERBROGADE 179

Telefon 3321 4476

Åbent: ma.-to. 9-17.30, fr. 9-19, lø. 9-13
50% RABAT PÅ FOTOARBEJDE - POSTORDRE

Fax: 3131 1416

HERBST & PREUSS FOTO

ØSTERBROGADE 54 - 2100 KØBENHAVN Ø. TELF: 3542 7117

COLOR FOTO

LYNGBY

COLOR FOTO

FREDERIKSBERG

COLOR FOTO

ESPERGÆRDE

HØRSHOLM FOTO

HØRSHOLM

4 5 8 8 3 6 7 6

3 8 1 0 8 2 1 3

4 9 1 3 2 3 7 7

4 5 8 6 0 3 5 0

BESTYRELSE, ADRESSER M.M.

Formand

Svenn Hugo
Poulsvej 1,
4040 Jyllinge.
Tlf: 4673 2744

Næstformand

Gunni Jørgensen
4623 Lille Skensved.
Tlf. og fax: 5682 0491
gj@olympia.dk

Redaktør

Flemming Berendt
Postboks 49
Teglgårdsvej 308,
3050 Humlebæk.
Tlf. og fax: 4919 2299
dfs@post.tele.dk

Kasserer

Svend Erik Jeppesen
Møllevangs Allé 67,
8210 Århus V.
Tlf.: 8610 5284
Giro konto nr. 1 50 64 47

Anvisningssalgsleder

Niels Resdahl Jensen
Rygårds Allé 33A,
2900 Hellerup.
Tlf. og fax: 3962 0962

Best. Medlem

Leif Germann Jensen
Gl. Kongevej 172c.II,
1850 Frederiksberg C
Tlf.: 3321 4367

Jyllands afdeling

Kaj Kempel
Overager 10,
7120 Vejle Ø.
Tlf.: 7581 4511
kaj.kempel@image.dk

Møder: København

Vinterhalvåret
3. torsdag i måneden kl. 19.30
Østerbro Medborgerhus
Århusgade 103,
København Ø.
Tlf: 3538 1294

Vejle

Oktober og januar/februar
Domus
Enghavevej 34,
7100 Vejle.

Redaktion

Objektiv udsendes i april, september og december. Gamle numre kan købes.

Ca. hvert andet år udsendes en opdateret medlemsliste.

Indholdsfortegnelse over alle numre af Objektiv kan rekvireres.

Henvendelse: Flemming Berendt.

internet & e-mail:

<http://home0.inet.tele.dk/dfs/>
dfs@post.tele.dk

Økonomi & adresseændring:

Kontingent: kr. 300,-. (Medlemsperiode: 1. Januar til 31. december).

Girokort udsendes med decembernummeret af Objektiv.

Kontingentet skal være betalt senest **1. Februar**. DFS's gironummer **1 50 64 47**

Henvendelse: Svend Erik Jeppesen.

Anvisningssalg & loppemarked:

Medlemskab af DFS er obligatorisk for at kunne deltage i køb og salg. Sælger og køber betaler hver 12,5% i salær til DFS.

Skriftligt bud fremsendes til anvisningssalgslederen. Anvisningssalg afholdes normalt på generalforsamlingen i april, i oktober i Jylland og decembermødet i København. Skriftlig tilmelding af fotografika senest **1. marts, 10. august og 1. november**. Derudover afholdes loppemarked i januar/februar, april, september og oktober.

Henvendelse: Niels Resdahl Jensen.

Følgende medlemmer har bidraget til dette nummer:

Carl Hermann Hansen Cote Cuculiza Danmarks Fotomuseum Det Nationale Fotomuseum
Ture Ibsen Nationalmuseets Bevaringsafdeling Everett Roseborough, Photographic Canadiana

Indsendt materiale er underlagt bladets almindelige layout.

ISBN 0107-6329 Denmark

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af skriftet samt dele deraf er KUN tilladt efter skriftlig tilladelse fra Dansk Fotohistorisk Selskab.

No part of this publication may be reproduced in any form without permission in writing from the Copyright holder.
Copyright Dansk Fotohistorisk Selskab ©. All right reserved under international Copyright Convention.

POSTBESØRGET BLAD
NR. 51049 (7007 FAC).

PHOTOGRAFICA

NEW & SECOND HAND

SKINDERGADE 41, 1159 KBH K, 33 14 12 15